ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

1935

Ч. 6. ЧЕРВЕНЬ

Opłata pocztowa uiszczona ryczałtem

ЛІТОПИС
ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

ІЛЮСТРОВАНИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ
VI. Річник

ЧИСЛО 6 ЧЕРВЕНЬ 1934

НЕВІДОМИЙ СТРІЛЕЦЬ НА ЛИСОНІ. Світл. Ів. Іванець 1928 р.

СКЛАДАЙТЕ ЖЕРТВИ НА ОХОРОНУ ВОЄННИХ МОГИЛ!

ЯРОСЛАВ КУРДИДИК

БАТЕРІЇ

Їдуть гармаші, на буланих баских
Їдуть так, що аж дзвонять етери —
Дудонить по шляху, важко гаркіт коліс,
Через місто їде валка батерій...

Пяні коні — о так! Бо пiняться, що крок
Гордо форкають в право і ліво —
Стогне дико земля, та не знати чому,
Чи то з жаху, чи з люті, чи гніву?...

Риплять шлиї нові, а сідла, як бурштин,
І як з білого мармору коні —
До кривавих шликів, злотом тризуб приляг
Не хтобудь служить там в ескадроні!

Вулицями луна повзе вюнко, як змій
Всьому світу стає чогось лячно і дивно
»Почекайте ще мент — розпічнемо жнива!...«
— Грозять тіла гарматні, масивні...

Технічна сотня УСС на Лисоні

Написав: *Іван Патерин*, стрілець тех. сот. УСС.

Бої за Лисоню застали технічну сотню на кватирах в селі Посухові.

Через цілу ніч ми були в строгім поготівлю. Коли ранком дня 2. вересня почала російська артилерія острілювати Посухів, ми попритулювались попід хати і оглядали узгіря Лисоні під лісом, за залізничим тором, котрий веде з Бережан до Потутор.

Узгіря позарізувані в сторону залізничого тору глубокими ярами, котрими в слотливі дні стікає вода. Над тими узгірями розривались сальви російських шрапнелів.

Стрільці збирались у тих ярах і малими розстрільними виходили в сторону ліса. Тарахкотіли російські скоростріли, падали ранені та убиті стрільці. В лісі були москалі.

Нам заповіли збірку, ми вийшли під горбок та станули в лаві. За кілька хвилин прийшов командант сотні четар Сіяк від бриґади з приказом.

Справник закомандував позір і четар Сіяк заговорив такими словами:

— Стрільці! Москалі заняли перші і другі становища, йдемо до протинаступу як останній запас. Не сміємо сплямити стрілецької слави. Йдемо в бій з відвічним ворогом України.

Ми зложили своє технічне приладдя на купу. Коротка команда: „Двійки в право в бік!" — і ми рушили в напрямі моста на Золотій Липі. Третя чета осталась доставляти нам набої.

Вуличка вузенька, з одної сторони городи загороджені хворостяним плотом, а з другої рядом старі верби, далі сіножать аж до передмістя Адамівки.

Вуличкою від сторони моста з поспіхом їдуть кухні та вози полкової канцелярії 35. австрійського полку. Затарахкотів з Лисоні російський скоростріл і коні, що тягнули кухню, повалились на землю.

Всі вози станули, зробилась метушня, хтось, мабуть з підстаршин, крикнув: „Скинути кухню до рова". Збіглися стрільці, перевернули кухню, вози рушили скоро вперід а ми гусаком в сторону моста.

Як тільки перед „гусака" почав зближатись до моста, грянула з горба російська сальва і старший стрілець Боєчко впав на землю, ранений в груди. Ми залягли попід пліт. Четар дав приказ одинцем перебігати міст і критись зараз за мостом в рові. Кільком стрільцям удалось перебігти.

Видно зауважили це москалі і почали острілювати міст зі скоростріла.

Ми виразно бачили, як на краю ліса пахкав скоростріл, а з дощок та поруча мосту відскакували тріски.

Дальший перехід був неможливий.

Попід ліс маневрували малі відділи москалів.

Попід насип тору від сторони Потутор підсувались стрільці з двома скорострілами. Приставнули на догідньому собі місці, поставили скоростріли на торі — залопотіли — і російський скоростріл замовк. Також зникли москалі з під ліса.

Ми чимскорше переправились через міст і розвинули розстрільну бігом в ліво в перед у напрямі ліса Лисоні.

На торі вирівнали розстрільну і вже помалу пішли під гору. З нами разом хорунжий Черник зі скорострілами.

З гори одинцем збігали австрійські вояки і стрільці, та стогнучи йшли лекше ранені.

Ми ранених пропускали, а здорових навертали з нами і наша розстрільна згущувалась. Так ми підійшли на яких 20 метрів від ліса.

Москалі стріляли мало і не цільно; нас заслонював горбок.

Передали нам з правого крила, що підем протинаступом на окопи. Москалі в рові під лісом. Ми наложили баґнети на кріси і з криком „гурра" рушили бігом на Москалів.

Москалі не чекали кінця: часть піддалась, а часть почала втікати. Ми за втікаючими стріляли. Наша розстрільна залягла в рові під лісом.

У воздусі туркотіли та з лоскотом розривались шрапнелі. Ми кілька хвилин полежали і помалу рушили далі.

Ліс представляв страшний вид: дерева пооббивані з поломаними гилякми, на землі лежали убиті, та стогнали ранені Австрійці, Москалі, та Стрільці.

Он лежить бородатий Москаль, порозпинана блюза, в руці тримає розпаковану перевязку, з під блюзи стекла і застигла кров; вже не живий. Другий не далеко сидить під грубим дубом, зняв свою рубашку, на грудях три рани рядком мабуть від скорострілa, з них стікає кров, він стогне голосом, що проймає жахом і просить води.

Переходимо, ніхто ним не займається, довкруги порозкидані набої, кріси, торністри, та російські „сумки“.

Входимо в австрійські запасні окопи. В перших ще досі Москалі. Відпочиваємо хвильку, підстаршини розставляють перед окопами стійки, засипаємо злучні рови, котрі провадять до перших окопів, та направляємо дроти.

Коло мене лежать два убиті Москалі, молоді хлопці, оглядаю їх листи та папери. Видно недавно прийшли на фронт.

Почало смеркати, похолодніло, небо затягнулось хмарами. Заносилось на бурю, розривались кульки дум-дум, трапляючи по дорозі в дерева.

Я відчував страшну спрагу, в уяві переходили образи пережитого дня. Що хвиля переходили лучні та телефонічні стежі.

Стійки острим тоном, півголосом затримували їх: стій, хто там!

Десь по півночі принесли кухарі обід, такий висмажений та солоний, що як ч. Сіяк покушав, то наказав сейчас вилляти на землю і принести каву. Та дарма: робився вже ранок і це було неможливо, ми зїли запасну консерву.

Як почався робити день, мряка так вкрила ліс і перед нами долину, де були Москалі, що перед нами кільканацять кроків не було нічого видно. На правім крилі десь напроти села Шибалина почалась сильна крісова стрілянина, і посувалась в нашім напрямі ближче і ближче. Коло мене затріскотів скоростріл і ми почали всі самі без ніякого приказу на перед себе стріляти, такий був шум, що ледво удалось старшинам свиставками здержати стрілянину.

Мряка почала підноситися; четар Сіяк вислав стежу з трох стрільців перед окопи.

Вони мали приглянутись, де є російська розстрільна.

Ледви стрільці зійшли кілька кроків поміж дерева, як ранили в живіт стрільця Максимюка. Четар дав знак стежі завернути. Російська розстрільна лежала перед австрійськими давними першими окопами.

На праве крило нашої сотні прийшли Німці, здорові, чисто вимиті вояки, в руках кріс, через рамя звішений звинений плащ; при боці хлібник.

Наша розстрільна згустилась, ми вийшли перед окопи і помалу почали сходити в долину, Німці також. Почалась з обох сторін страшна стрілянина. Російська артилерія засипала ліс градом куль. Ми йшли нездержуючись. Російська розстрільна піддалась разом з трома скорострілами. В перших окопах ми не могли вдержатись. Вигнали нас ґранатами, ми поховались поза дерева, вкопатись було неможливо.

На ліво від нас 310 полк гонведів, на право Німці. Гонведи почали відступати до резервових окопів, на місце, звідки вийшли рано, те саме зробили Німці; на останку те саме зробили і ми.

Москалі стріляти перестали і ліве крило, якого Москалі не атакували, почало окопами посуватись перед нас. Ми остали як резерва за ними.

Стрілецький цвинтар в Посухові коло Бережан.

Напроти нас були заняті втрачені тому два дні окопи.

На правім крилі напроти Шибалина в австрійських перших і других окопах на верху Лисоні держались Москалі. Коло полудня дістав четар Сіяк наказ пересунути сотню на праве крило Німців, де вони лучили з чеським полком.

Ми йшли помаленьку густою розстрільною, терен непевний і кождої хвилі можна було стрінутись з ворогом.

Поміж дерева було видно край ліса, звідтам падали стріли. Наша розстрільна лягла вздовж лісової доріжки, що провадила в сторону Шибалина.

Стрільці взяли в полон російського вояка, мабуть старшину, котрий віддав хорунжому Климови револьвер з червоним шнурком на шию.

Ми приготовлялись спільно з Чехами до наступу на верх Лисоні. Старшини спільно порозумілись, команда „вперед“ і ми з криком „гурра“ вибігли з ліса на Москалів з боку. Москалі піднесли руки

до гори, а також скоростріл спрямували дулом до неба.

Та не ціла лінія рушила вперед. Чехи зовсім з ліса не рушались.

Ми зауважили, як на правім крилі Москалі заходили в ліс. Ми скоро завернули назад, а Москалі за нами почали стріляти. Впали убиті стрільці і кількох попало в полон.

Я зачепив за корч ліщини і впав на землю, горою свистали крісові кулі. По хвилі надумав дав скок і вернув на своє давне місце.

Наша розстрільна зрідла і до другого наступу йти не було з ким.

Сонце хилилось на захід, ми копали собі кождий для себе сховок перед крісовими кулями.

Четар Сіяк дістав повідомлення від курінного сотника Лесняка, що ще перед заходом сонця буде загальний наступ на верх Лисоні. Наступ приготовить артилерія.

Ми втішились, як почали нагально стріляти гармати, всіляких калібрів; тріскали переразливо, здавалось тут майже під лісом бють полеві гармати малого калібру. Шуркотіли кулі тяжких гавбить, а зрідка басував 30,5 мерзер.

Його вибухи були такі сильні, що відломки заліза і каміння летіли поза нас.

На верху Лисоні зробилося пекло. Крісових стрілів майже не було чути. З землі і диму зробилась курява мов хмара, ми притулились до землі.

По кільканацяти хвилинах переставали вибухати ґранати, а почали розриватись у воздусі сальви шрапнелів.

Ми зрозуміли, що Москалі утікають, їх косять шрапнелі.

Ми рушили на край ліса. Був приказ не виходити з ліса, щоб непопасти на чистім полі під обстріл ворожих шрапнелів. Я набрав землі до порожної скринки від набоїв, сховався за неї і оглядав, що ділось на переді.

Між Лисонею а Шибалином широка долина, якою втікали в неладі Москалі. Село горіло.

На долині під лісом стоять копи збіжа. Стогне під копою ранений російський салдат.

Почало шаріти, стрілянина утихла. Як зробилося цілком темно, рушила рідка розстрільна з світляними ракетами до окопів. Підсувалися одинцем вистрілюючи перед себе ракету. Як почали вже ракети вилітати з перших становищ, рушили ми всі до окопів.

Стрілецькі рови не глибокі. Тверда опока, трудно вкопатись. Невиносний сморід.

Тут трівав три дні бій, і побиті почали вже розкладатись.

Викотився срібноличий місяць. Якось повеселішало на душі. Жолудок домагався свого.

Дехто зі стрільців вискочив з рова до поблизького наплечника, що ще не був розвязаний, а лежало їх довкруги повно. Не мав щастя стрілець Пелехатий. Тріснув ворожий шрапнель і поломив йому ногу. Він повалився з криком на землю. Ми забрали його до рова і хорунжий Клим приказав занести його на край ліса. Там мали бути наші кухні. Післали мене і ще одного стрільця.

Дорога була дуже тяжка, повно вибоїв від ґранат, порозтягались дроти. Ми шпортались і падали то один, то другий. Ранений кричав нелюдським голосом.

Допитались ми до курінної управи, страшно помучені. Ранений стогнав з болю та просив, щоб його добити. Почув це сотник Лесняк і крикнув на раненого: чи ви стрілець чи баба? Ранений успокоївся.

Нам дали провідника і ми зайшли до возів, що привезли харчі.

Віддали на віз раненого, взяли 120 порцій хліба і вернули над ранком до своїх.

Сотня вже була повідомлена, що прийдуть на зміну Мадяри. Прийшла зміна. Ми рушили рідким гусаком в сторону ліса.

Довкруги лежало багато всякого воєнного матеріялу, кріси, наплечники, та скринки від набоїв. Прикре враження робили окровавлені шмати, де перевязували ранених.

На краю ліса від сторони Бережан відділ старих ополченців хоронив убитих. Одні копали два довгі рови, а другі складали один коло другого трупів та засипали землею в спільну могилу.

Зійшло сонце, озолотило ліс, а він шумів під подув вітру, неначе співав пісню: спіть хлопці, спіть.

У воздусі крякало гайвороння.

Ми одинцем збігали в яр. Як збігли всі, пішли до Посухова. Там чекав на нас теплий обід.

Ми посідали по обох боках дороги. Надїхав бригадиер Банковіч з адютантом. Команда позір. Ми зірвались на ноги, ґенерал дав знак рукою сідати.

Підносив то спускав руку до дашка звертаючи головою в ліво то в право.

Серед села на горбку хоронили стрільці старшин та стрільців, які впали на Лисоні.

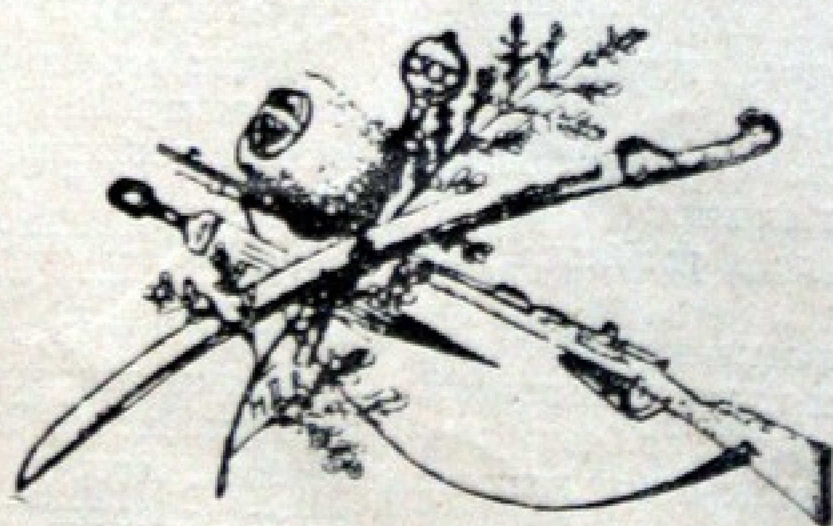

Причинки до історії Українського Червоного Хреста на З.У.З.

Написав: *Степан Олеськів.*

Червоний Хрест, це могуча, всесвітня организація, заснована 7. вересня 1915. (Дата заснований Центрального Комітету в Америці), якої завданням було і є лікувати хорих і ранених, опікуватися полоненими, вишукувати пропавших без вістки, захищати запілля (опіка над вдовами і сиротами) і т. і. Місії Червоного Хреста розкинені по всьому світі.

З початком світової війни Українці працювали в Австрійській Місії Ч. Х., головно по таборах. (Ґмінд, Ґредіґ к/Зальцбурґа, Унґаріш Ґрадіш—Куновичі, Хоцен, Вольфберґ і інші). Щойно на переломі 1918/19 р. засновано самостійні Філії Українського Червоного Хреста. У Львові 28. липня 1919 р., як вказує на це один звіт звернений до Філії Ч. Х. в Тернополі. З нього довідуємося, що з початком українсько-польської війни засновано Відділ у Львові (Руська 3/2 пов.). В склад президії увійшло 9 членів з головою Др. Олександром Барвінським. Делеґати звидили всі табори в Західній Галичині, в яких було кілька тисяч полонених, шпиталі Західної Области У. Н. Р. передаючи їм 71.000 корон і 4.900 штук білля. Відділ співпрацював з Горожанським Комітетом і Міжнародньою Місією Ч. Х. в напрямі головно виміни та звільнювання полонених, інвалідів; вертаючих із фронту, дальше старців, жінок, дітей. Заходи ці припізнила польська травнева офензива 1919 р. Делеґатки поборювали пошесні недуги, засновуючи епідемічні шпиталі (в Микулинцях—Струсові), при допомозі відпоручниць тернопільської філії і придніпрянського Ч. Х., який дав ліки та білля.

Праці усіх філій йшли по вказівкам „Зарядження державного Секретаріяту внутрішних і військових справ, видане 16. лютого 1919 в порозумінню з причасними Державними Секретаріятами в справі виконання умови заключеної дня 2 лютого 1919 у Львові між українсько-польською воюючою стороною, що до усталення засад обопільного трактування ранених, полонених та інтернованих". В цьому „зарядженню", виданому в Станиславові, підписаному Др. Голубовичем, Др. Макухом, І. Мироном і Бубелою, опрацьовано 20 постанов. Арт. І. про релігійну опіку над раненими і полоненими польськими вояками (...Окружні команданти мають поручити її найвідповіднішій особі зпоміж місцевого латинського духовенства та зобовязати Духовника... що своєї діяльности не надужиє особливо при сповіди і проповіди на шкоду Української Держави та її армії). Арт. ІІ, ІІІ, обговорює спосіб достави харчів, то що; IV. установлює цензурний відділ; V. дає постанови щодо звільнювання інтернованих і конфінованих. Арт. VI—XIV обговорює справи адміністрації, виживлювання, поміщення і т. і. XV до XX, детайлічні постанови: сторожа таборів, видавання леґітимацій, управа таборів, справа посилок. Приміщення, харч, лікарська та релігійна опіка на кошт держави. Державні повітові комісаріяти були обовязані зладити до 10. кожного місяця спис інтернованих в двох примірниках. Один для Секретаріяту внутр. справ і фінансів, другий для Укр. Черв. Хреста (арт. VII).

Після вказівок цього зарядження пішла і праця. Делеґації Укр. Черв. Хреста звиджували табори польських полонених, несли поміч інтернованим і полоненим Українцям в Польщі, старалися за матеріяльну поміч для Львова, вели аґітаційну роботу над зорґанізуванням жінок, які переняли би опіку над жертвами війни.

Як виглядала акція У. Ч. Х., бачимо із звіту провірки „відносин, в яких живуть польські полонені та інтерновані в Тернополі". Вертаючі з фронту заволікли до Тернополя тиф. Опіку над полоненими (в бою під Микулинцями) передано Полякам. „Стверджено однак пізніше, що лікарі по 3 дні не відвідували інтернованих, а коли появилися перші случаї занедужань, не поставили ніяких конкретних жадань". Орґанізація Народова, до якої звернувся комісар Др. Білинський, помочі не дала, часопис „Ґлос" підносив, що акція ця йде пиняво. Комітет видавав 700 обідів і молоко... „Члени Комітету Поль. Пань (п. Левандовска і Фрідріхова) зізнали, що ніяких знущань ні брутального поведення зі сторони сторожів не було... конфіновані з власної ініціятиви підчеркували, що були завсігди людяно і культурно трактовані"...

„В шпиталях є польські сестри. Латинські священики мають теж приступ. Переписка дозволена".

При помочі українських властей і Угорського Черв. Хреста перевожено вертаючих із фронту Поляків. (В Польщі рівночасно задержано в Осьвенцімі 5.000 Українців).

Взагалі українська влада руководилася гуманністю. „З інтернованих 300 старшин і вояків, які приготовляли 21/22/XII. боївку, звільнено цього самого дня 187" по словам Звіту.

Документи, котрі збивали неправдиві поголоски, як теж посвідки звільнених із таборів, що їх переслано, як прилоги до цього звіту — затратилися.

Дуже цікавий є обширний звіт з праці У. Ч. Хреста на території Зах. Обл. Укр. Нар. Републ. з датою Станиславів 11 квітня 1919 р., згадкою, між іншим, про Київський Ч. Хрест. Відпоручниці звидили табори у Вадовицях і Домбю, роздали 21.000 корон (від Горожанського Комітету), закупили мило, дезинфекційні середники, в Домбю роздали 10.000 к., календарі, книжки, зібрали спи-

ски полонених і перевезли кілька тисяч листів. В Українській Републіці передали через Швайцарську Місію 50.000 корон для полонених старшин, з того 20.000 на шпиталі, 4.700 штук білля... „Делеґація старається за дальше здобуття білля. З Придніпрянської України має ґенерал Осецький прислати 1.000 ґарнітурів білля отаманом Павлюком. Делеґація хоче запевнити інтернованим сталу грошеву поміч в квоті 20.000 корон місячно від Київського Червоного Хреста. В тій справі відбула кілька конференцій в Тернополі з головою Київського Черв. Хреста п. Вязловом, який робить старання за признання цеї квоти Придніпрянським Міністерством Здоровля". — На поміч для Львова призначив Секретаріят фінансів у Станиславові 200.000 корон, які передано Горожанському Комітетові. Делеґація звиділа всі шпиталі в Станиславові, Тернополі, Краснім, Золочеві, Камінці і Струсові. 126-ий Придніпрянський шпиталь утворено в Сокалі, де було „90 хорих на тиф Поляків, завела Делеґація порядок, здобувши збуваючі в Придніпрянських шпиталях сінники, простирала, коци"... В Микулинцях і Струсові, відносини, як зазначено в звіті — жахливі... „Стрільці зчорнілі від гарячки, хорі на тиф лежали на соломі, або і на землі, майже без опіки, під командою жида, без ліків, білля і приписаного шпитального харчу"... В Микулинцях засновано шпиталь на 70 хорих при помочі повітової влади, військової Інтендантури і Евакуаційного Пункту (який дав ліки). Рівночасно засновано в Микулинцях Комітет Червоного Хреста, що переняв кухню. В шпиталі приміщено теж і Поляків. При помочі тернопільської представниці Чер. Хр. п. Коврадової засновано комітет Ч. Хреста в Струсові. Інтерновані мали епідемічний шпиталь в палаті Борковських на 100 кількадесять ліжок. Станиславівські шпиталі мали запевнену опіку цивільного населення. Для запевнення цеї опіки війшла п. Старосольська в контакт із „Комітетом опіки над Хорим жовніром" при Молодій Громаді. Улаштовано збірку, яка принесла 5.800 корон. Заходи коло заснування дому для виздоровців в Тисьмениці розбилися через великі кошти адаптації будинку (500.000 к.!). Делеґація мала намір заснувати такий дім в Устю Зеленім.

Українська Місія Ч. Х. вела конференції із міжнародніми відділами. Від Угорської Місії — У. Ч. Хрест в Тернополі дістав посвідку, що Українська Держава не спинювала вертаючих з фронту Поляків, домагаючись на цій основі, щоби місія Швайцарського Черв. Хреста жадала в Польщі звільнення вертаючих з фронту Українців. (На конференції із п. Фріком, президентом Швайцарської Місії).

Крім того співпрацювала ще із „Австрійським вивідним орґаном з метою пошукування за пропавшими в полі жовнірами" зорганізованим за почином Австр. Черв. Хреста та його центральними бюрами у Відні, Берліні та Будапешті.

Листопадовий рейд 1921 р.

Через польсько-український кордон.

(Спомин з II. Зимового походу в листопаді 1921).

Написав: *Петренко, сотник.*

В жовтні 1921 р. вирушила з табору інтернованих в Олександрові 4 Київська дивізія під командою ґенерала хорунж. В. Янченка й бриґада 6. стрілецької дивізії під командою полк. Сушка залізницею до Костопільського повіту. Прибуло нас до 1500 чол. Кождий з нас, старшина й козак, знали ціль нашої поїздки. Мета цього походу була своїм чином порвати Україну проти червоних окупантів, роздмухати повстання, наш виступ мав бути гаслом для всіх орґанізацій на Україні до загального повстання.

Їхали ми з Олександрова, у вантажних ваґонах. Одяг наш був жалю гідний: черевики старі, порвані, часто босі сліди залишали, одяг і шинелі кропиваві, старі.... Прибули ми в прикордонну смугу, не памятаю до якого села, Костопільського повіту. Тут уже був і Штаб Повст. Армії з командуючим ґенер. Ю. Тютюником і начальником штабу полк. Ю. Отмарштейном. До відділу, що складався з Київської дивізії під командою ґенер. Янченка, входили: частина 4. к. д., бриґада 6. стріл. див. й один курінь 3-ої Залізної дивізії під командуванням полк. Лисогуба й поодинокі особи з інших частин Армії У. Н. Р. Крім того були: міністр інж. Тимошенко, бл. п. ст. лейт. М. Білінський, цивільне правління, скарбниця й постачання. По відпочинку по подорожі скликав ґенер. Ю. Тютюник нараду старшин, починаючи від к-рів сотень і вище. Висвітлював ситуацію ґенерального штабу ппол. Лушненко, н-к штабу 4 Київської дивізії, потім з короткою промовою виступив і ґенерал Тютюник. В рожевих барвах ні один, ні другий не змальовував ні ситуації, ні походу, ні сприяючих умовин до здійснення своєї мети.

В ніч з 3-го на 4-го листопада 1921 р. маємо перейти польсько-український кордон з Польщі на Радянську Україну. Частина старшин, а за ними й козаків (до 200 чоловік) узнали неслушним ризикувати своїм життям, йти на певну смерть, й залишилися на місці, а пізніше зголосилися до польської влади, яка їх одправила до Калішського табору інтернованих.

Рушили ми, а навіть усім рушниць не ставало... Мали декілька кулеметів „Кольта", які з браком коней, посадили на вози з волами. Уна-

ти собі сутичку з червоними з кулеметами на волах! Крім того мали ще зброю: два вози (на волах) зі списами.... Так ми були озброєні! Стало сіріти... Ми на кордоні... Зняли заставу червоних з кулеметом... Взяли й політрука... Говорить, що й він „Петлюрівець“ і що служить у червоних з конечности. Його і решту полонених одправлено до сот. Очеретька, к-та штабу дивізії. Був посланий відділ забрати й сусідню заставу, але повільність начальника відділу дала можливість утекти червоним. Далі рушили в напрямку Коростеня. По дорозі злапали к-ра куріня червоних і декілька червоноармійців. Прибули на нічліг в одно село. Люди радо витали й приймали нас... розпитували про мету нашого приходу.... оповідали як господарюють червоні.... як жорстоко розправляються зі своїми ворогами.... Скрізь бив страх перед червоними панами.... Оповідали ми про свою мету, але, не бачучи великих сил, не дуже спішили вступати до нас... Далі рушили до Коростеня....

На Коростень.

Радісно було і весело всім, і віра в здобуття Коростеня, а там — так потрібних для цієї кампанії зброї, амуніції й теплого одягу — була непохитна!... А нам так треба було зброї, зброї й зброї!.. Набоїв, набоїв!... Одягу!.. Це ми могли тільки придбати на„ наших складах“ в Коростені. Подібна ситуація була в І. Зимовому походові 15—16/IV. 1920 р.

6/XI. в ночі вирушили ми на Коростень, причому відділ наш був поділений на два: 1-ий — вся піхота на чолі з ґенер. Ю. Тютюником — мав напасти на стацію Коростень (о 5—6 год.) а 2-ий — 70—100 кіннотчиків з полк. Ступницьким мав з другого боку напасти в туж пору на місто. Рушили.... Нашому відділові треба було перейти 4 села, в яких були розташовані частини дивізії червоних. Наказ був пройти села, не перериваючи „товаришам“ сну.... А чиж легко було витримати? В першій хаті дістали язика, а хтось, певно, скочив у другу хату в темноті й почав бити червоних... Хтось з червоних вискочив з хати... втік.... побудив своїх.. Минули село. Підходимо до другого. В дорозі часто підїзжає (в полі) до нас бл. п. полк. Отмарштейн веселий, співає... Наш 29 стр. курінь в аванґарді. Йдемо ми, полк. Ю. Климач, сот. Піддубний і я, в передовій сторожі. Початок села. Чуємо: „кто йдьот“? Відповідю була мовчанка й рух без затримки. Хотіли ми питаючого схопити, — втік... навіть не стрілив... Розуміли, що він побудить і були приготовані до зустрічі з ними десь у темноті в селі. Засідка... Крик „слава!“ й засідки нема. Минули ми майже без страт всі 4 села, але це нас майже на 3 години спізнило....

7/XI. — підходимо під Коростень. На дворі падає сніг лапатий, мокрий... Одяг мокрий, бє по ногах... заваджає. Ми наближаємося до стації. Хати, певно залізничників, рідко коло стації. Огорожені загородою з колючого дроту. Перелазимо. Мокрі шинелі чіпляються, рвуться. Бачимо стацію й залізничі шляхи, — на запасовім шляху стоїть якийсь товаровий потяг. Ми від нього кроків 75 — 120. Тихо все. — Аж чуємо: „а то що за армія“? й мельк-мельк!... скакають з ваґонів на залізничий шлях. Почувши цю мову й побачивши ворога, ми дали одну-другу сальву. Вони по нас. По першій сальві червоних у нас декількох забитих і поранені: к-р куріня пполк. Ю. Климач, к-р кулеметної сотні бл. п. пор. Супруненко М. і я (к-р 2 сотні). Курінь залишився при 3 старшинах. В бій втягнувся весь наш відділ і билися під стацією до 14-ої чи 15-ої год. — то відпихаючи червоних, — то знову відходячи під натиском червоних. Бриґада 6 стр. дивізії під командою полк. Сушка доскочила була перону, але стративши забитими, здається, 2-х старшин відскочила назад.

Нас 3-ох поранених мусіло думати про свій порятунок. Ледви знайшли підводу для себе (сані) у селянина при стації, допомогли положити пор. Супруненка, сіли самі й поїхали за залізничий шлях до обозу, де був і шпиталь. Ми при шпиталі. — Перевязують наші рани, — аж — пік-пак!... пік-пак!.. коло нас свистять кулі. Напав на обоз якийсь невеликий відділ червоних певно застава з залізничого шляху. — В обозі суматоха... настрій тікати... Але куди? Боронити нема кому, а ще в додаток паніка. Врятував ситуацію бл. п. лейт. Білінський, який не розгубився й зорганізував охорону, яка відбила червоних.

Наші починають одходити до залізничого шляху, на дорогу, що йде рівнобіжно з залізницею. Аж з ліску бачимо висувається якийсь потяг й посувається до нас. А наші технічники мали підірвати залізн. шлях в бік ст. Чопівці. Або зле підірвали, або вже підчинили. Ми теж переїзжаємо через тор. Бойові частини теж минули переїзд. Аж той потяг (ворожий бронпотяг) послав нам зараз один за другим 2 подарунки в формі 2-х ґранат. Наше положення не було веселе... Дорога йде рівнобіжно з залізн. шляхом й під густим лісом, в ліс втекти не можна. Але з якихось причин були недолети то перелети — а й ті не всі рвались... Одна тільки ґраната попала якраз біля ґенер. Тютюника й його штабу, але й то на щастя, не розірвалася. Нарешті дорога скрутнула в бік і ми за нею й лекше відітхнули. І так під Коростенем нас спіткала поразка й ця поразка рішила й долю цього походу. Ні зброї, ні амуніції, ні одягу не дістали ми!... Не мали засобів до війни. Стратили ми віру в здійснення своєї мети, запалити Вкраїну повстанням, в свою перемогу... не бачили нізвідкіль собі підсилення. Їм ця перемога піддасть духа.. Вони мають резерви, — підтягнуть їх, оточать нас і зліквідують. А значить ми мусимо програти.

Прибули ми ввечері до якогось села в лісі, відпочили там день чи два й рушили далі в напрямку на Бородянку — Київ, де злапала й почала нас переслідувати червона кіннота (курсанти), нападаючи постійно в марші на хвіст кольони й виминаючи відвертого бою як також і наші засідки.

Кінний відділ полк. Ступницького був щасливіший, бо на дорозі йому не трапилося червоних

і він на час прибув до Коростеня (5—6 год.). Влетів до міста, потріпав трохи червоних, випустив з вязниці всіх вязнів (було там багато молодих українців, що не хотіли йти до червоної армії). Але не довго, бо скоро червоні виперли його з міста. А наш відділ попав уже на підсилених і приготованих до нападу червоних.

Так скінчилася спроба горячих сердець мрійників своїм поривом запалити Вкраїну повстанням проти червоних.

Коростень рішив долю цієї акції.

Населення не прийняло участи в боротьбі, було настрахане жорстокістю червоних, боялося, а тим більше що не бачило в нас великих сил.

Невикористана червоними можливість розбити нас при переправі через р. Тетерів.

Ми йшли з під Коростеня в напрямкові ст. Бородянки. То було між 10 — 14/XI. 1921 р. Червоні, як кажуть, наступали нам (нашій кольоні) на хвіст чи пяти, переслідували нас.. Поставили вони за мету не розбити нас, а вимотати, як у нас кажуть, жили, вимучити тяглими нападами на кольону, тяглими з цієї причини нашими стратами вбитими й раненими... Тільки ззаду стріляли, а за пів години чи годину дивися — з боку десь кулі свистять і то досить влучно. Найбільші страти були при наскоку ззаду, коли кулі вздовж кольони найбільші страти приносили. Це все деморалізувало наші частини, пригнічувало. На добу робили 60 — 80 верств. Стали на нічліг: їсти, спати... За годину-дві знову стріли. Уявити положення вимучених і голодних борців.

Маємо переправитися через ріку Тетерів, через міст. Ми боялися, аби червона кіннота не випередила нас і не захопила переправи. Кождий військовий так зробив би. Уже не так далеко міст на Тетереві. Дорога йде вліво від яру, який рівнобіжно з дорогою підходить до річки. Не дуже весело було б нам, якби червоні захопили були міст і криловим ударом наперли нас на той глибокий яр! Наша боєздатність з вищенаведених причин не була висока, тому й легко їм було нас розбити. Але інакше своє бойове завдання розвязав к-р червоних, який випередив нас і зайняв позицію за яром коло Тетерева, а міст був по другий бік яру. Підходимо ми ближче до мосту аж з боку яру з усіх боків кулеметна та рушнична стрілянина. Кулі свистять, як джмілі. Чути тріск: це рвуться кулі „дум-дум". Начинає темніти. Кулемети та рушниці червоних щиренько працювали. У нас метушня, суматоха... Всі майже розгубилися... Ми поранені проїжджали мимо тих, хто прикривав переправу й хто був на другім уже боці й мусів уможливлювати переправу пораненим та арієрґардові. Переїзжаючи я придивлявся до частин відділу. Не радувало мене: бо бачив тих людей, які мали добру славу — добрих бойовиків і начальників, не губилися в боях і тяжких ситуаціях, а тут безрадні були й час од часу бралися за голову. Я бачив це все й мені й сумно й боязно було... Ануж червоні натиснуть, зрозуміють ситуацію ... Що буде з нами?.. Але ще трималися наші й боронилися вибиваючися з останніх сил, відбивали червоних, аж нарешті всі просмикнулися через міст, а значить і вискочили з цих тарапат. Коростень, похід до цієї переправи і ця переправа дала до 60 саней з раненими, більше 100 чоловіка, вбитих вже ніхто не лічив... Переправившись рушили в напрямку Базару.

Шляхом слави 9-ої Бриґади УГА.

ТРИ МІСЯЦІ НА ВІДТИНКУ УГНОВА.

(Листопад і грудень 1918 р. і січень 1919. в Угнівщині).

Написав: *Д-р Степан Божик.*

(Докінчення).

27. січня. — Хмарно, потім погідна днина. Острий вітер зі сходу. На полях глибокий сніг. Поляки ведуть дальше наступ. Їх стежі вже з рана зближаються до Корчева. Відступ тепер відбувається під охороною одної придніпрянської сотні сотника Єрощука — тої самої, що вчера так довго держалася на Михайлівці. Сотні 3. куріня п. п. Мазепи перемішані і до краю перемучені жадають відіслання на спочинок. Стан сотень 1. угнівського куріня мало кращий. Новий комендант групи відтинка Угнів не в силі опанувати хаосу і ситуації. З Сокаля замість алярмованої допомоги прибув лиш сотник Петрик. В Корчеві нема з ким ставити дальше опору. Відворот майже в неладі іде дальше. Під вечір польські баталіони заняли Стаї—Брукенталь—Белз. Українські частини і команди та установи з відтинку Угнів на ніч спинилися одні в Кристинополі, а другі в с. Хлівчани.

28. січня. — Сонішна погода. Острий вітер зі сходу. Ніччу погідно. Більший відділ польської кавалерії заняв над раном с. Жабче, Острів, а дальше, поляки не стрічаючи більшого опору лиш сильний гарматний обстріл одної батерії пор. Околота і чети полевої жандармерії під командою хор. Козака, хоч з тяжкими стратами увійшли до Кристинополя. Українські частини, що найшлися в Кристинополі, перейшли мостом на правий бік р. Буг і задержалися за мостом на Бендюзі. Міст на Бузі остав в руках українських частин.

За Бугом в сотнях обох курінів привернено порядок.

Окружна Команда Рава Руська, Стацийна Команда У. В. в Угнові та цивільні установи переїхали до Корчина і Виткова, обози до Поздимира і Яструбич.

29. січня. — І соняшна і хмарна погода. Сильний мороз і вітер. Українські частини з відтинка Сокаль ударили обхідним несподіваним наступом на польський штаб і обози в Жужели і нанесли їм тяжкі втрати. Це примусило польську команду до спішного відвороту з Кристинополя і облекшило наступ частин ґрупи відтинка Угнів, що вже прийшли до порядку і боєздатности, заняття Кристинополя і дальший наступ. Поляки відступили до Белза, Виткова і Замочка.

30. січня. — Від рана батерія пор. Околота острілювала польські баталіони в Белзі, около 14-ої години сотні з відтинка Угнів заатакували польську кавалєрію у Виткові і примусили його опустити, заняли фільварок в Виткові, Гору, і підсунулися під Замочок коло Белза. Поляки протинаступом своїми переважаючими силами вечором примусили наші сотні відступити до Прусинова, Теглева і Владиполя.

31. січня. — Ніччу того дня поляки силою одного куріня з Заболоття (передмістє Белза) атакували наші сотні в Жужели, однак стрінувши сильний опір завернули зі стратами.

Ситуація: Польська „ґрупа Буг" укріплюється також у Белзі і в Угнові та своїми около 5.600 людьми та трома панцирними поїздами держить у своїх руках залізничу лінію Рава Руська—Угнів—Белз.

В Белзі командує осадною ґрупою полков. Бербецький. Ґрупа осадна складається з трьох курінів, а то: І. (пізніше названого VI./36. п. п.) баталіону стрільців, що обсадив Гору, Замочок і Витків, 2) II. баталіону 21. п. п., що обсадив східне Заболоттє, та 3) III. комбінованого баталіону, що обсадив західне передмістє Белза: Коморово. Той останній становить разом з одною сотнею І. баталіону резерву ґрупи. Понадто в склад тої ґрупи входять дві батерії армат і два швадрони кавалєрії.

Четар Юрко Мельник,
командант II. коломийської сотні
3 куріня п. п. ім. Івана Мазепи.

Українські частини ґрупи відтинка Угнів і Сокаль провізорично зреорґанізовані держаться в селах на схід від м. Угнова та в сусідстві історичного города Белза. Їх оборонна лінія проходить від Будинина через Осердів—Перемислів—Цеблів—Жужель—Ванів—Владиполь—Прусинів і Хлівчани на Вільку Мазовецьку.

Частина сотні Придніпрянців, під командою сот. Олександра Пилиповича Єрощука, яка брала участь в боях під Угновом в р. 1919.

—o—

На тім вичерпуємо огляд подій на відтинку Угнова, в Угнівщині, що мали місце в місяці падолисті і грудні памятного 1918 року та в січні памятного 1919 року.

Огляд наш це витяги з наших щоденних записок з тих місяців і обширніших споминів опра-

цьованих нами в році 1924., що відай з причини обширности і докладности не будуть могли бути скоро видруковані.

Угнова, появляться мабуть незабаром друком, доповнюючи наш огляд.

Тут лиш ще на закінчення цього огляду пода

Старшини 2-го пол. Куріня IX. Угнівської Бриґади I-го Гал. Корпусу У.Г.А. після фотоґрафії в Бердичеві дня 25. вересня 1919. З ліва стоять: хор. Юрчишин М., четовий в сотні М. К., хор. Шостак Матвій, чет. Дудись, четовий, чет. Бродюк, сот. кмдт., чет. Матвіїв Іван, четовий, хор. Мелешкевич Маріян, четовий, хор. Михалюк, четовий, пор. Шустикевич Андрій, сот. кмдт.. З ліва сидять: чет. Микулович Евген, сот. кмдт., чет. Блюменфельд, сан. лікар, пор. Заворотюк Мирослав, курін. кмдт., чет. Чубатий Ярослав, курін. адютант, пор. Бречка Дмитро, сотен. кмдт., чет. Хаврона Михайло, четовий. З ліва на земли: хор. Сілинський, підхор. Кулинич Іван, курін. писар.

Огляд цей менше більше в тих самих розмірах, що тепер, в машиновій відбитці подали ми в серпні 1925. року до відома декотрих учасників

мо загально, що від останніх днів січня 1919. року розпочинаються тяжкі затяжні бої за Белз, що тягнуться майже день в день аж до 14. травня

Ґрупа старшин і підстаршин з бувшої IX. Угнівської Бриґади, інтернованих в таборі воєннополонених в Тухолі на Поморю.

боїв коло Угнова. При помочі того огляду мали вони можність свої спомини написати, а нам дали можність ті спомини, опис декотрих подій і їх дати провірити. Спомини ті, що найшлися в посіданню редакційного комітету видання історії

1919. р., які варті того, щоби в кінці діждалися окремого обширного огляду, хочби тому, що там в тих боях на історичних полях Белза полягло більше як 100 членів У. Г. А., а що найменше чотири рази стільки віднесло рани. В часі тих боїв

з частин бувшої ґрупи відтинка Угнів утворено в лютім полк сотника Хромяка, що злучений опісля з т. зв. ґрупою сотника Шашкевича, становив разом з бувшою ґрупою Грещака ядро IX. Бригади У. Г. А. названої IX. Угнівською Бригадою, опісля IX. Белзькою Бригадою від її почнів і боїв в околиці Угнова і Белза.

1. угнівський курінь в складі IX. Бриґади носив назву 2. угнівський курінь, а перша угнівська сотня, одержала під Белзом назву 5-тої. Прошім оґляді лиш її фраґменти. Шлях слави IX. Бруґади У. Г. А., сотні того куріня разом з угнівськими сотнями верстати зачинали....

IX. Бриґада в складі I. Галицького Корпусу перебула цілу галицьку протипольську, протибольшевицьку і протиденікінську кампанію. Знайшовшись по т. зв. денікініяді у більшовиків зістала зреорґанізована в „Червоний Галицький Стрілецький Полк ч. 4.“, що його 26. квітня 1920 року вже як „Український Галицький Стрілецький

Останки членів У.Г.А. з повіту Рава Руська в українськім таборі в Юзефові на Чехословаччині.

Полк ч. 4.“ розоружили і здемобілізували ті, з котрими надіявся ще воювати проти більшевиків.

... існував він як один з кращих курінів У. Г. А. аж до ліквідації, документуючи на всіх полях бою, що також Угнівщина сповняє в слушний час свій обовязок.

Славний третій курінь Піхотного Полку імени Гетьмана Івана Мазепи, котрий в більшости складався зі старшин, підстаршин і стрілецтва, походячого з Покуття, з кінцем марта 1919 року зістав приділений до X. Бригади і там продовжав свої славні дні рівнож в складі I. Галицького Корпусу. Славна історія того куріня, котрої початки такі живі і памятні в переказах населення Угнівщини, зрошеної так обильно кровю обох курінів, доси не переказана і не списана, а в на-

Дорогою через Проскурів, Фридрихівку, Стрий і Тухолю вернули на відтинок Угнова в Галичину лиш немногі, а з тих лиш одиниці сповнили свій обовязок і списали спомини. Славна історія IX. Угнівської Бриґади, подібно як VI. Равської Бриґади, які в початках в більшости складалися зі старшин, підстаршин і стрілецтва походячого з Раво-руського політичного повіту, котрі повстали з оперуючих тут ґруп відтинка Угнів, ґрупи Грещака, ґрупи Клея і Головінського, жде історика. Отсим нашим оглядом, як і дальшим хочемо працю історика облекшити.

З побуту в Тульщині

Написав: *С. Гайдучок.*

На пропале зіставляла мене 4. золочівська бригада з початком січня 1919 р. з тифозниками в Шпикові. Не дуже брав я собі це до серця. Я мав такі ситуації і над Сочею колись. І хоча І. корпус У. Г. А. ще сотку хорих мені зіставив, в роспуку я не попадав. Бо щож можна зробити понад те, що чоловік може.

За півтора місяця хорі виздоровлювали і вмирали. Легким коштом вирвався Дмитро Паліїв від тифозної смерти, тяжче приходилося отаманові Яквертові, якого чура обікрав і втік і т. п. За цілий час переїздила одна лише якась галицька делеґація з червоними стрічками до Винниці. Зі мною нерадо говорила. Сиротою сидів повстанський отаман і тільки діла мав, що воші бив та большевицька патруля вскочила. Звернувши кріс мені в груди випитувала хорих, чи дбаю за них.

А там в містечку люди самогон пили, ковбаси з решитиною продавали, батюшка пізною ніччу мусів померших хоронити. Поляк — директор цукроварні тихцем подався на Проскурів, а робітники стали головою свого комітету продукувати цукор. Ну й продукція була! Жовтий пісок-цукор приходився в коштах продукції 1000 карбованців за фунт тоді, як в містечку по 50 карбованців за фунт можна було цілими пудами купувати. Дотого біленький.

А ми з четарем Кравчуком, що вже виздоровів, тільки й клопоту мали, що наших дві сотні хорих.

Врешті остало їх 25 і тоді ми переїхали оба в Тульчин, обговорили з сотником Рудницьким наше незавидне положення, а з днем 17. II. переїхали туди з хорими і здали їх в його запасну лічницю та остали в ній на службі.

Про Тульчин в мене ще за свіжої памяти ось що записане: Розлізле містечко на Поділлі, 15 верств від славного Брацлава. Подібне до всіх інших завбручанських містечок Поділля. Посеред обох ставків, серед бруду і сміття тулить до 20.000 мешканців. Був колись винокурний завод (горальня), стояв стрілецький кубанський полк, в палатах Потоцького пробував і славний вояка Суворов. Та все минуло. Під цю хвилю: запасна лічниця II. ГК. держиться ще український союз кооператив, українська ґімназія тай красноармейці не змогли вибити на ново на містечку російського пятна. Навіть евреї (жид слово за Збручем обидливе) по українськи говорять.

Ми з Кравчуком стали кватирою у лісничого Николаєнка над ставом біля передмістя Нестерварки. Сам Николаєнко вже з третьою жінкою з ряду жив і ця його перед Великоднем покинула, чим він не дуже журився. Сам він дещо хорував, приходилося мені йому пораду давати, бо аніруш не міг вже потрапити пальцем до кінчика носа.

Службу приємно робилося в лічниці, яку провадив придніпрянець лікар Дринько з Ананієва.

Лічниця повстала з 1. І. 1920 р. Оснував її II. Г. К. а отаман Льонер шеф штабу II. Г. К. за час свого побуту нею піклувався. На команданта її зіставив сотника Івана Рудницького.

Ми застали хорих на ліжках, кімнати опалені, ліків і лікарської опіки доволі. До того дещо і я здав з мого санітарного матеріялу. З галичан робив ще там службу Др. А. Гаврилюк. Крім санітарів галичан були ще сестри жалібниці, в перевазі жидівки. Виздоровці відходили до частин відживлені і добре одягнені.

Треба піднести, що дооколичне селянство не забувало про галицьку лічницю. Всі збірки з ріжних „тижнів фронту" в збіжі, крупах, муці це все звозили для хорих. Чого не хотіли дати большевикам, це радо давали нашим хорим. На збірки виїздив мабуть інжінір Погорецький. З часом стали большевики в лічницю насилати своїх хорих (ранених обмаль). Ту в містечку стояв штаб 44 большевицької дивізії, яка стояла фронтом в околицях Жмеринки. Хірурґічні випадки приміщувано в земській лічниці, куди то й пішов і старший десятник Підгайний з мого лазарету в 4 бриґаді. Ще за великої війни був вишколений в хірурґічній допомозі. В самій лічниці були хорі на ріжні заразливі недуги не виключаючи віспи і скарлятини.

Щось 25 тяжких хірурґічних випадків відослано до Одеси перед Великоднем. Відвозив їх санітар Юра Гнатюк-Гуцул, що ввесь час у мене повнив службу. В Одесі стрінувся він з лікарем Матуляком, колись санітарним шефом 4 бриґади. Послідний провадив галицьку лічницю.

Життя в містечку плило доволі супокійно. Дав кілька вистав театр і червоношличники гайдамаки, яких влучено в 44. дивізію, заспівали „Ще не вмерла". Небавом їх нестало бо дивізія їх розділила в ріжні частини. Судили прилюдним судом спекулянтів, засуджуючи їх на примусові роботи. Розліплювали аґітаційні большевицькі часописи по місті, ми діставали галицьку червону літературу, я навіть старався пізнати тези III. Інтернаціоналу і не припадали мені вони до вподоби. Уладжували „суботники" і „недільники". Воно відбувалося так, що в суботу виганяли до спільної праці всіх жидів замітати, а в неділю християн рубати дрова. За деревом далеко не шукали, а зрубували в поблизькім парку. Так вчили спільноти праці.

В сусідній кімнаті (нас мешкало трьох в одній: я, Кравчук і Лев Крушельницький, що дальше аптикарював але вже в запасній лічниці) замешкав десь з початком березня новий комісар дивізії. Це був жид з Уманя й держав біля себе як шпіона 12-літнього хлопчину, що радо запускався в розмову з колишньою моєю обслу-

гою, що їх двох мешкало на лісничівці. Ті однак вміли держати язик за зубами. Мабуть перестеріг їх Данило, служачий на лісничівці, що то нам оповідав прерізні історії з повстань на Брацлавщині. З часта ходили ми на базар за салом чи тютюном. Дядьки брали лишень гривні і карбованці. Кепкували собі з большевицьких міліонів.

Між тим в відносинах до большевиків щось псувалося. Села почали повставати. Вже при кінці березня була карна експедиція большевиків на село Холодівку. До нас в містечко доходили глухі постріли армат. Як оповідали, то селяни перед атакою кавалерії повитягали довкруги села борони і плуги аби боронитися. По одноденній стріляниніі наложили большевики на село контрибуцію півтора міліона карбованців.

З приходом весни робилося в воздусі якось таємно. В брацлавських лісах крилися повстанці, большевиків викурив з Немирова повстанець Голуб, в районі Вороновиці страшив своєю кавалерією Боровий (він свого часу під Львовом служив старшиною в 4. золоч. бриґаді), а потіху мали ми, як в Тульчин завитав босий штаб 60. большевицької дивізії. В Гайсині роззув їх Волинець. Це було вже в половині квітня. Кількох полонених поляків щодня водили большевики на прохід через місто, мабуть більш для насміху. Полонені були босі, тільки в штанах і сорочці. Від них довідався я, що вони з армії Галєра.

В тому часі впоминався телефонічно за мною II. корпус аби я негайно їхав до Бершаді, де я мав обіймити службу в бриґаді УСС. В мене охоти великої вже не було опинитися навіть при УСС (приділу до них в часі світової війни бажалось і я мордував своїми листами в тій справі нераз проф. Боберського) а сотник Рудницький запевнив корпус, що я йому конечно потрібний.

Переходив через Тульчин I. корпус на фронт, сформований вже на II. галицьку червону бриґаду. Частина робила добре враження. В часі відпочинку я стрінувся з богатьома знакомими. Дехто був комісарем. Навіть зі шкільних товаришів.

От так говорю з Федем Вишиваним, говоримо щиро аж тут він до мене:

„Перестань бо ось надходить П. — Ну і що?— питаю? — Та він комісар куріня.

Всі ми три товариші зі шкільної лавки! Що за взаїмне недовіря! Всеж таки я нездержався і вже в розмові з комісарем став кепкувати собі з його чину. Був в тій бриґаді і мій чура, що так ганебно мене покинув в Шпикові зі страху перед большевиками. Та нічого не міг я для нього тепер зробити.

В кілька днів пізніше поїхали ми з Кравчуком до Немирова. Мені треба було відвідати гріб жінки і поправити його. Дивувалися селяни, що ми „галічани" так спокійно їздили і то без крісів. В Немирові закватирувалися ми в жидів знайомих Кравчука. Жиди мали зорґанізовану свою охорону і в ночі викрикували і вистукували проганяючи тим чином бандитів. В замку ґрафині містилася українська ґімназія. Учні професорам платили харчами. Влади жадної не було в Немирові, а на православному кладовищи показували нам могилу „Насті", яка позбавила себе життя. Вона якийсь час трясла Немировом. Та про неї вже другі писали. — Цвинтар галичан вже зеленів муравою а я дав щось сто царських рублів сусідним хлопцям, аби піклувалися могилами. Знайомі наші ходили в сукнах пороблених з мішків. Без пригод ми вернулися в Тульчин.

Кравчук відтак приніс звідкись вістку, що постанця Ляховича, що то вчинив був погром в Печарі, вбили в Вороновиці і його тіло обвозять по місточках на показ. — Про нього оповідали, що це бувший царський хорунжий, якому витяли були большевики ґенеральські лямпаси на стег-

Ситуація з початком марта 1919 р.

З технічних причин не могли ми помістити цеї ситуаційної карти у статті ґен. В. Курмановича «Відворот У. Г. А. за Збруч» в ч. 5. Л. Ч. К. Подаємо її додатково на цьому місці. Вона представляє боєву ситуацію перед відворотом У. Г. А. за Збруч.

нах. Одно і друге поголоски, тож не подаю цього за правду.

Відбули ми Великдень. Зібрались усі здорові в палаті, промовив теплими словами Рудницький, заспівали „Ще не вмерла Україна" і розійшлися ждучи на непевне, бо повстання вже висіло у воздусі.

Десь в тім часі на вимогу населення большевицька команда дозволила Др. Дриньковi і мені поглянути в большевицьку місцеву тюрму і провірити відносини. — Тюрма містилася в одній кімнаті касарень біля нашої лічниці. Яких 30 люда містилося в ній. Хорі на тиф всуміш зі здоровими. Жінки разом з дітьми і чоловіками. Бруд і нехлюйство. Було там й двох Галичан: булав-

ний Юревич родом з Поморян і якийсь міліціонер Михальський. Чи наша контроля помогла, не знаю. І ще одну вимогу населення дивізія сповнила.

В церкві було заборонено дзвонити, бо це перешкаджало дивізійній радіостації. Міщани вислали делеґацію до командування і воно дало дозвіл дзвонити на Великдень.

А раз на ярмарку нашим дядькам не повезло. Большевики, яким потрібно було коней, взялися виповнювати свій клич „граби награблене". Окружили ярмарок і позабирали найліпші коні. Не було що робити. Запрягався дядько з жінкою в шлиї тай тягнули віз до дому.

Коло 24. квітня почалися труси між Галичанами. Та ті скорше пронюхали. Розбрилися по доокoличних дядьках. Часть сиділа в брацлавському лісі. — Мало нас остало в самому містечку, часть обслуги і хорі. Рудницький також виїхав з кількома фірами в напрямі на Брацлав.

Четаря Кравчука перевіз ніччу слуга лісничого Данило на другий бік ставу до Нестерварки. Крушельницький приніс з аптики лічниці ведро спірту на нашу кватиру побоюючись, аби большевики як туди впадуть на ревізію не попилися та не наробили бешкету між хорими.

Вечером 25. IV. прийшли на кватиру до мене з ревізією десь коло години 9. чотири червоноармійці з крісами, а між ними їх командант, який свого часу хотів конечно в мене закватируватися а я його не впустив.

Питають хто мешкає. Кажу нас двох і Кравчук, що поїхав за набором в Вапнярку і ще не вернув!

Попросили закурити і посідали, курять мій „Месаксуді" тай випитують чи ми старшини. В просторій кімнаті півтемно, біліє під зеркалом череп голови, яку я з собою возив. Бачу, що звернули на неї увагу, та якось ніяково їм зробилося. А я потерпаю, аби не заглянули в куті бутлі зі спіртом. Та мабуть їх добрий тютюн більше заінтересував. Вже вмовляють в нас, що ми старшини. Не помагають вияснення, що я молодший врач, а Крушельницький „помошнік" аптикаря. Один з них вийшов у кімнату комісаря і чуємо висказане піднесеним голосом „що він певно вже наш як поїхав у Вапнярку".

А тютюну мало що остало і дальше в нас впирають, що ми старшини. Тоді я вже визвірився: „Маєте брати нас з собою то беріть, а ні то забирайтеся мені з хати. Я завтра маю службу при хорих і потребую спати".

Мій піднесений голос поділав на них. Мабуть задивувало їх, що я мав відвагу крикнути до них а може не мали приказу арештувати. Забралися. Ходили ми з Дриньком до санітарного шефа дивізії в справі евакуації. Він нас туди закликав та нічого з того путнього не виходило, бо він казав нам старатися за підводи для хорих.

Крутилися загадочні дядьки з байдужим на вид лицем а все вибирали дорогу вздовж телефонічних ліній.

Знов заскочили нас усіх в лічниці при обіді. Окружили його жидівськими недоростками з крісами. Попровадили нас в „особое отділеніе". Частину нас випустили а коло 30 люда забрали до Вапнярки. В тому „отділенію" якісь з вигляду молоді студенти роспитували нас по українськи і записували.

А ми вже ранком довідалися, що Юревича і Михальського чека в ночі розстріляла і біля вязниці похоронила. Все в большевиків було готове в дорогу а ми все мали наших хорих. Дринько перестав показуватися в лічниці.

Якось навіть на 1. травня не відбувся ні „суботнік" ні комуністичне свято, до якого ніби готувалися про людське око. Готові були большевики до відвороту та мабуть фалшива телеграма їх здержала.

В ясну повну синяви неділю 2. травня ранком збудив нас перший гарматній стріл. Котра година була, годі сказати, бо большевики своїм указом пересунули були вперід (дійсно добрий винахід, ранше йшлося спати але ранше вставалося).

Вдарила друга, десята граната, а все перед командою дивізії. Нагло затарахкотіли скорострілі навкруги міста, а по кількох хвилях неслися на конях чорношличники з грімким „Слава" і рубали все втікаюче на вулиці. Казкові постаті. Рукави позакочувані як до роботи, кремезні, жилаві обсмалені вітром.

Розбуджені большевики й не пробували боронитися. Полишали авта, підводи й втікали в сторону Журавлівки. Наш сусід комісар таки крізь вікно спасався. На улиці валялося кілька потятих шаблями большевиків.

В нашій лічниці начальник штабу повстанців інформує нас, що вони наступають рівночасно на Вапнярку й Кристинопіль. Не знали, що в тому часі Волинець наступав з другого боку на Тульчин. Тож мало що взаїмно до себе не стріляли. Вони самі з групи Павленка а Волинець з Галичанами йшов на Тульчин не порозумівшися з ними.

Скорострілі дальше бють за містом. Відозвалася большевицька артилерія з Копіївки. Їх частини, що подаються з жмеринського фронту, вступають в бій.

З хорих остало всього яких двайцять решта подалися до повстанців. Обслуга теж. Я вернувся на кватиру, бій продовжався. В якої пів години входить якась панунця.

— „Знаєте пане доктор там на місті ранений Галичанин лежить. А чи можна папіроску". Прошу, бере закурює й сідає. Хоч я хочу йти до раненого зачинає оповідати, як то билися в місті, що вона Галичанка родом з Рогатинщини. Зветься Цимбаліста. З батьком виїхала до Росії, покінчила ту вищепочаткову школу.

Бачу, що тут криється якась штучка, напираю, аби тільки йти до раненого. Може по годині ми пішли. — Та там навіть сліду крови не було.

За це в місті тихо як в гробі. Швиденько вона мене попрощала а я подався знову до лічниці і стрінувся з відділом кавалерії Котовського.

Зрозумів я чому панунця шукала за мною. Вона вже ревно сповняла свою службу.

— А ви з якої частини? — питає мене якийсь з кавалеристів. — З галицької лічниці, що тут міститься. — Поговорив щось з другими й поїхали дальше.

Непевно в місті до вечора, а ніччу хорих обібрали до сорочки. Казали хорі, що це большевики зробили. Могли так само зробити і місцеві.

Третього травня большевики забралися. Оставили сильніші стежі в місті, яке їх мусіло прохарчувати. Тай ці забралися за день.

Довго місто ждало хто прийде. В два дні по відступі большевицьких стеж появилася польська стежа від сторони Нестерварки і завернула. Аж на пятий день прийшов курінь польської піхоти й батерія. Ніхто їх не витав. Вони почувалися чужо. Повертало богато Галичан в місто. Кравчук мало що не пішов на другий світ. Його большевицька погоня арештувала в Немирові. Перевезли до Брацлава, де в тюрмі вижидав смерти. В смертну ніч визволив його Голуб зі своїм відділом. Комісаря жидка, з нашої таки Сокальщини, повстанці втопили в Бузі.

А відношення населення до Поляків? — Якесь зимно здержливе а між собою говорили, по Поляки не довго втримаються.

Повернувся й Рудницький. Лічницю з інвентарем здав Полякам, як того вимагали, хорих перевезли до земської лічниці. Розстріляних черезвичайкою хоронили ми при здвизі людий цілого міста. Навіть лікар-шеф 44. большевицької дивізії був на похоронах. Видко і йому не хотілося евакувати. Польські вояки німо приглядалися тим похоронам.

Кипів бій під Тростянцем і Ободівкою кілька днів. Вапнярка переходиа з рук до рук.

Нас Галичан кликали афішами реєструватися, і казали нам, що йдемо до армії Петлюри.

Так і покінчився наш побут в Тульчині, бо ріжні дороги ми з нього вибрали.

Історія 8-ої Галицької Бриґади

(давнішої „Ґрупи Рудки“ або „Ґрупи Гофмана“).

Написав: *Д-р Іван Карпинець.*

III.

ВІД ТРАВНЕВОГО ВІДВОРОТУ ДО ПЕРЕХОДУ ЗА ЗБРУЧ (15. V.—17. VII. 1919).

(Продовження).

Операції польських частин в другій половині квітня. До погіршення загальної ситуації У. Г. А. в другій половині квітня причинилися й успішні операції польських частин, які вони підприняли, починаючи від 15. квітня, на фронті коло Львова; ця їх акція мала на цілі відтиснути українські частини настільки далеко від Львова, щоби українська артилерія вже не могла острілювати міста. І це їм вдалося. Першим їх кроком у тому напрямі був наступ на бриґаду отамана Тінкля в днях 15. і 16. квітня, отже якраз на другий день по „дрогобицькім повстанню“. Бриґада Тінкля, з браку достаточної скількости резерв, не змогла, мимо хоробрости й посвяти самого отамана Тінкля, зліквідувати успіхів поляків, які задержали здобуті становища а передусім Чортівську Скалу коло Львова[1]).

Заохочені успіхом, підприняли поляки кілька днів пізніше, бо на самі українські Великодні Свята, дня 19. і 20. квітня, новий наступ, а саме на бриґади: 6. Вольфа й 7. Бізанца, що сусідувала з „Ґрупою Рудки“. До цього приготовилися вони старанно. Головний удар мав виконати полк познанців, що займав становище напроти „Ґрупи Рудки“, а який числив понад 2.000 людей. Тому стягнено познанців з рудецького відтинку в ночі на 17. квітня та сконцентровано їх між Городком і Любінем. Їх становища заняла ґрупа полк. Яроша (І. і ІІ./14. п. п., ІІ./10. п. п. і ІІ./28. п. п.). Про цю зміну команда „Ґрупи Рудки“ нічого не знала; це наглядно показує, якою нездарною була розвідка ґрупи й цілої У. Г. А. Наступ на обі українські бриґади розпочався 19. квітня, на телеграфічний сиґнал „Язда“ й мав поважні успіхи та продовжувався й слідуючого дня. **(Hupert: „Walki..“ 249).**

Здається, що ще 19. квітня, на приказ команди III. Гал. Корпусу стягнула команда „Ґрупи Рудки“ зі свого фронту І. курінь пор. Тарнавського й відіслала його до розпорядимости команди 7. Бриґади. Курінь скорим походом дістався до Щирця, звідки потягом заїхав в околиці Глинної-Наварії, яку по невеликих боях легко опанував і осягнув первісні становища полку сот. Волощука, який поляки розбили. На цих становищах залишився курінь з 10 днів, аж доки полк сот. Волощука не зреорґанізувався. Тоді курінь стягнено зі становищ, заваґоновано й завезено до села Добрян коло Стрия, де залишився кілька днів, як резерва для особливих потреб. (На основі рукопису п. мец. Антона Тарнавського).

В ліквідації польського наступу на бриґаду Бізанца взяв участь і панцирний поїзд ч. 2., під командою ч. Швеця. Панцирник якраз в ході польського наступу вернув з Дрогобича, куди їздив ліквідувати „повстання“. Залогу панцирника по-

[1]) На основі ситуаційних звідомлень укр. ґенер. штабу.

більшив у Щирці чет. Верхола зі своїм скорострільним відділом, якого команда 7. Бриґади зараз стягнула зі становищ в Мальованці, де 7. Бриґада стикалася з „Ґрупою Рудки". Панцирний поїзд, що несподівано для поляків зявився на фронті (вони знали, що панцирник в Дрогобичі), завдав у двобою одному польському куріневи тяжкі втрати. Зі залоги панцирника було кількох вояків легко ранених а поміж ними й чет. Швець. (На основі інформацій п. Омеляна Верхоли).

Серія польських наступів під Львовом закінчилася ударом на 4. Бриґаду Шухевича, яку також відтиснули значно від Львова; це сталося в днях 29—30 квітня.

Крім цих більших акцій під Львовом, опрацьовували ще поляки плян акції на Самбір, що мала розпочатися на сиґнал „Блото", але до неї не прийшло (Hupert: „Walki.." 249).

Ці польські наступи, підпринимані льокальними силами, характеристичні тим, що мали значний успіх, та що командантам українських бриґад тільки з великим трудом удавалося повздержати натиск, та сяк-так зліпити фронт. Перебіг цих акцій повинен був стати спонукою до того, щоби на фронті найшлися всі здорові люди зі запілля, які сиділи там непотрібно по ріжних командах і установах та творили тільки чинник розкладу й деморалізації самого запілля і фронту. Бож преці ж це були кпини, щоби в тому часі на фронті було якраз стільки людей, що ними можна було тільки з тяжкою бідою обсадити **тільки кордоново** деякі важніші становища; про обсадження фронту в глибину не можна було тоді навіть думати, бо не було ніяких резерв. Бо якої там сотні чи розбитого в боях куреня, який реорганізувався, не можна преці ж поважно рахувати резервою для відтинка фронту, що числив з 20 або й більше кільометрів! Запасних частин повинно бути два рази стільки, що в першій лінії, а принайменше стільки само.

Скількість українського війська в половині квітня 1919 р. Як ми вже зазначили, кордонове обсадження фронту було слабе, бо фронт був довгий а війська мало. Українсько-польський фронт в Галичині, починаючи на півночі від ріки Буг, через Довгобичів, Белз, Маґерів, Львів, Дроздовичі аж по Хирів, числив 240 км., а в продовженню до Лупкова ще дальших 60 км., разом 300 км. (Hupert: „Zajęcie Małopolski.." 39). До обсади такої довгої лінії треба було багато війська. Нажаль ми не маємо даних українських відносно чисельности Галицької Армії. Мусимо опертися тільки на тім, що подає Гуперт. Отже він пише, що боєвий стан У. Г. А. дня 17. квітня, на основі Тайного Денника ґен. Павленка ч. 27., виносив: 910 старшин, 37.057 вояків, разом 37.067 людей, 553 скорострілів, 201 гармат, 4 панцирні поїзди й 39 самоходів (63 і пів куренів, 7 швадронів, 40 батерій), а харчевий стан виносив: 1.412 старшин і 53.224 вояків, разом 54.636 людей. („Walki.." 241). З цього виходилоб, що на 1 км. було около 123 вояків - боєвиків, більше як 1 скоростріл і менше, як 1 гармата, або 1 курінь занимав становища довжиною около 4 і пів км. а одна батерія припадала на відтинок около 7 і пів км. довгий, при чому курінь виносив би около 550 людей а батерія 5 гармат. Річ природна, що така слаба обсада фронту була невистарчаюча й з браку запасних частин тріскала за невеликим навіть ударом. Вправді подібний стан був і по польськім боці (про чисельність їх армії буде ще мова), однак поляки перевищали українців умінням маневрувати своїми частинами, перекидаючи їх з місця на місце у відповідну хвилю а при цьому ставали їм у поміч залізниці, здовж яких розвивали вони свої відтинки, та яких трималися цілою силою. Тому, щоби вирівнати недостачі, мусів би український фронт бути два рази так чисельно обсаджений, як польський. Та тимчасом саме тоді, коли поляки збирали сили до цілковитого знищення У. Г. А., сили українського фронту стали скоро зменшуватися. А причина цього? Дезерції, пошести, криваві втрати, та брак доповнень із запілля, так у людях, як і в воєннім знаряддю, виеквіпуванню і т. д.

Коли сили українського фронту стали так скоро зменшуватися, то зате запілля було горою! Самі здорові, придатні до бою, добре відживлені, убрані й узброєні люди, які нічого не робили, а яких число доходило щось до 50.000 людей! (Павленко: „Укр. польська війна". ст. 61). І цих галапасів ніяка сила не могла стягнути на фронт, бо всі запільні команди підлягали ріжним Секретаріятам і Начальна Команда нічого не могла вдіяти. От що пише про це ґен. Павленко: **„Ми хотіли злити запілля з фронтом в один мілітарний апарат**, щоби цим піднести відпорність фронтових частин. **Нажаль, це було переведене лише з формального боку"**. („Українсько-польська війна", 61; підчеркнення моє І. К.). Отож зі запільним балаґаном не вдалося нічого зробити! Начальна Команда аж до часів ґен. Грекова не могла нічого зі запілля витягнути.

Дезерції, упадок духа Армії. Починаючи від березневого нещастя, стали вояки з фронтових частин втікати що раз більше й більше. А коли вже надійшли гарні, весняні дні, та дороги висохли, ці дезерції прибрали масовий характер. Їх причина: 1) Брак достачної скількости старшин у фронтових частинах; 2) брак достаточного заосмотрення стрілецтва в одежу, обуву й біля; 3) моральна депресія наслідком а) постійних програних, не так з вини стрілецтва, як вищої команди, б) вічного перебування на фронті, без зміни, коли багато здорових людей сиділо в запіллю, про що фронтовики знали, в) брак якого-небудь виріжнення й нагороди за труди й г) безвиглядність боротьби; 4) ворожа аґітація; 5) брак карних санкцій; вояк був певний, що вдасться йому легко скритися, а як і винайдуть його, то не буде за це тяжко покутувати. Ґен. Павленко не рішився запровадити кару смерти за дезертирство. От що він сам про це пише: „...Від дезертирства й хороб армія все меншала. На засіданні окремої комісії я не відмовлявся від заведення найвищої кари в більше широких розмірах, але вважав таку кару надто жорстокою й запропонував старий, „козацький звичай". Мені на це

не дали остаточної відповіди й тим благословили розвинення ґанґренових міязмів. Пізніше життя взяло гору: місцеві команданти, не питаючися наказів, карали винних „по козацькому". Начальна Команда робила вигляд, немов вона про це нічого не знала". А дальше додає: „Закономірність, що панувала в галицькім страшинськім корпусі, і почуття відповідальности за присуд, зробили з наших полевих судів апарат, який не відповідав вимогам часу". („Українсько-польська війна", 64). І щойно тоді, коли вже ситуація була не до опанування, бо ледви на кілька днів перед катастрофою на фронті, зачали полеві суди видавати присуди смерти, які й виконувано, а преса подавала про це звідомлення, щоби хоч в цей спосіб спинити дезерцію. Відомість про кілька перших присудів подав офіціяльний часопис „Република" в 75. числі з 3. травня, 1919 р. Але це вже не помогло!

До деморалізації стрілецтва причинився у великій мірі брак достаточної скількости старшин на фронті та надмір їх у запіллю, де ще до того добре забавлялися. Дійшло до того, що командант панцирного поїзду ч. 2., чет. Швець, здається за тихою згодою свого тодішнього зверхника, от. Бізанца, поїхав разом з чет. Верхолою, командантом полку піхоти 7. Бриґади, сот. Волощаком, командантом батерії пор. (чи сот.) Олексієм, та з лікарем Олексієм, яких забрав на свій панцирник, до Стрия, щоби силою забрати трохи старшин з каварень на фронт. Це було в неділю пополудні, здається десь у квітні. Остаточно скінчилося це на демонстрації без наслідків, але сам факт такої поїздки став голосний. (На основі інформацій п. Ом. Верхоли).

Про надмір старшин поза фронтом, в Стрию, та про приїзд панцирника по старшин, згадує й ґен. Павленко, описуючи свій побут в Стрию, так: „...Навідався я також і до старшинської „столової". Все виглядало цілком пристійно, **але надто... людно.** Я звернув увагу кого слід на велику кількість старшин. Це не було ні для кого таємницею: саме передтим командант бронепотягу, що довго чекав на старшинські поповнення із Стрия, зявився до тоїж „столової" із „стійковим", вибрав собі потрібну кількість старшин і... відїхав. Я й полк. Курманович просто не знали, як бути з таким „переможцем". („Укр.-поль. війна", 63; підкреслення моє І. К.). Цей епізод характеризує, як не мож краще, тодішній час.

Клопіт із запіллям, наради, що-раз ближче до катастрофи. Армія на фронті розпливалася, падав її дух, а стрілецтво, що ще осталося на становищах, було обдерте, босе, без відповідного узброєння, перемучене, часто голодне й без надії на краще. Ніхто ним не журився, ані уряд ані суспільність. Запілля ані не думало про якунебудь поміч для фронту, бо жило тільки для себе. Ріжні люди робили ріжні інтереси. Політики й політикани кричали; по відбутих з кінцем березня й початком квітня ріжних зїздах ріжних партій, угрупувань, фахівців і нефахівців, що чигали на товсті посади й на наживу, шуміло в запіллю як в улию. А на цих ріжних зїздах ніхто не підніс справи березневої катастрофи, та допомоги фронтови й Армії. Навіть на засіданнях Національної Ради нікому це до голови не прийшло. Не було в нас таких, як у поляків Скарбек, чи інші, про що ми згадали в березневім числі. Військові й цивільні установи запілля тільки дармо тримали багато здорових людей, зброї та припасів. Військові команданти запілля аванзували відразу о кілька степенів, підчас коли з фронтовиків мало хто доступив вищого степеня. Поодинокі повіти запілля творили якби окремі республики й нічим не хотіли помогти фронтови, а уряд нічого не робив, щоби усунути такий ненормальний стан[2]).

Начальна Команда, яка не мала влади над запіллям, хотіла змінити цей еґоїзм запілля дорогою конференцій з повітовими комісарями та виднішими політиками поодиноких повітів, та в цей спосіб видобути зі запілля поміч для фронту. Здається, що така перша конференція відбулася в Стрию з членами Національної Ради від Стрийщини, Самбірщини, Калущини та ін. А здається друга така конференція відбулася 27. квітня в осідку Н. К. Г. А. в Ходорові з представниками повітових комісаріятів та діячів з повітів Рогатин, Підгайці, Бережани, Перемишляни й Жидачів.

Про конференцію в Стрию пише ґен. Павленко так: „...На моє здивування посли, що — як я це думав — мали би бути цілком в курсі військових подій, були дуже слабо поінформовані про положення". („Укр.-пол. війна", 63). Іншими словами, посли ані трохи не цікавилися фронтом і подіями на ньому!

Здається, що саме до тієї конференції в Стрию відноситься й згадка д-ра Андрія Чайковського, б. повітового комісаря Самбірського повіту, у його споминах, виданих п. з. „Чорні рядки". Читаємо там таке: „... Було це у квітні 1919, якраз по прориві нашого фронту під Львовом, коли то аж Стрий був загрожений. Тоді то до Стрия скликано зїзд усіх окружних командантів стрийського відтинку і політичних повітових представників. На тій нараді Павленко видався мені таким немічним та безрадним дідусем, що я не міг здивавийти, як таку слабовиту людину можна ставити на таке важне становище. А ще більше немічним він показався у своїй промові, де він поставив до нас питання, чи вести нам далі війну, чи здатися на ласку ворога, бо далі війни серед тих обставин вести не можна, бо запілля відмовилося від усякої допомоги. Говорив крізь плач, а мене брала страшна лють за таке говорення. Команда, котра не може собі порадити з запіллям, не варта торби січки.... Мене аж розпирала досада на таку ґенеральську балаканину і на такі звіти і я теж обізвався менше більше так: Приходите панове тепер радитися нас, коли наша справа над пропастю? Хтож тому всьому винен?! Певно не ми, а центральне правительство. Самі розвели ви за-

---

[2]) На основі: 1. „Споминів" Шухевича, І. том; 2. Андрія Чайковського: „Чорні рядки"; — 3. тодішніх часописів (передусім „Републики"); — 4. власних спостережень автора.

пілля і всіх комісарів, а тепер жалуєтеся, що із запілля не маєте допомоги. Треба було кількох панів комісарів повісити, а певно, що того всього не булоб. Чого нас радитесь, чи вести далі війну? Ми тут можемо говорити лиш за наш відтинок, а не за весь фронт..." (стор. 93—94). Отже зі слів а-ра Чайковсьокого виходить, що до цього катастрофального й злочинного стану в запіллю причинилася передусім нездарність уряду й Начальної Команди. Нам здається, що вина лежала й по одній боці й по другім, і по стороні уряду й Начальної й по стороні повітових комісарів, окружних командантів, повітових діячів, послів, та цілої української суспільности (за певними, незначними винятками).

Друга нарада в Ходорові дня 27. квітня, мала, на основі звідомлення Пресової Кватири НКГА. такий перебіг. По промовах ґен. Павленка й полковника Курмановича, в яких вони зясували положення, та між іншим візвали присутних відпоручників устроювати по селах народні віча, на яких взивано би весь нарід зі запілля до несення моральної й матеріяльної помочі фронтови — отворилася дискусія на тему порушених ними справ. Обговорювано між іншим справу дизерцій, матеріяльний і моральний стан фронту й запілля, а вкінці й інші пекучі справи, яких полагодження мало би на ціли утворити взаїмну звязь і додатний вплив запілля на фронт. Наради зїзду закінчено відчитанням відповідно до порушуваних справ уложених резолюцій. („Република" ч. 73. з 30. IV. 1919., стор. 2).

Такі конференції, що кінчилися тільки пустою балаканиною й пустими резолюціями — причинялися ще більше до хаосу й замішання, бо їх учасники, видячи грізну ситуацію й зневірившися у провід, думали тільки за себе й своїх близьких а це ще більше деморалізувало окруження. Відомости про зміст ріжних промов на цих зібраннях доходили до поляків і вони довідувалися в цей спосіб, що в нас недобре, й ждали, аж доки ґанґрена не переїсть ще більше української суспільности, держави й Армії. А коли це сталося, тоді наступила хвиля їх удару.

Ще наради й проєкти. Десь в цьому часі відбув надзвичайне засідання й Державний Секретаріят. На засіданні були присутні ґен. Павленко, полк. Курманович, майор Бубела й полк. Ціріц. Про хід наради пише ґен. Павленко так: „Я не заховував перед присутніми правдивого стану річей, бо я хотів мати конкретну відповідь шо до засобів боротьби в далеко більш ускладнених умовах. Мало чим порадували нас Бубеля й Ціріц. Все проєктоване було паліятивом (це є ліком, що помагає поволи, або на хвилю, І. К.). Була мова, наприклад, уживати старих набоїв (виробництво майстерень могло дійти лише до кілька десятків тисяч денно[3]). Не відважувалися брати з села коней для важкої артилерії й кінноти, бо надходили полеві роботи. Черевики обіцяно з Великої України. Гроші теж". („Укр.-пол. війна", 62).

В цьому часі й Наддніпрянська Армія находилася в скрутному положенні а її частини разом з урядом і всіми установами були скупчені коло міста Рівного на Волині. (Над Збручем стояли вже більшовики, проти яких виставив галицький уряд ґрупу під командою от. Ляєра). І Наддніпрянці відбували наради. На одній такій нараді був і ґен. Павленко. Тоді говорилося там, що щоби ратувати положення, треба зліквідувати якийсь фронт. Наддніпрянці хотіли, щоби ліквідувати протипольський фронт, але це не сталося. (Павленко: „Укр.-п. війна" 65).

Отже загально, ситуація У. Г. А. в тому часі (в другій половині квітня) після слів ґен. Павленка представлялася так: „...Відношення Антанти до нашої справи гірко вразило цілу У. Г. А. Свідома могутности держав - переможців, наша армія болюче переживала дипльоматичний неуспіх. Політиканство в запіллі, брак матеріяльних засобів і звужування бльокади робило процес видужання неймовірно повільним. Ворог, дякуючи своїй ірриденті, знав про це все й, використовуючи свою перемогу в Парижі, навмисне відсунув перехід до рішучих чинів. Він готував нам комбінований психольоґічно-військовий удар". („Укр.-п. війна", 64).

Однак ще дальше орієнтація не на свої сили а на Антанту. Замість орґанізувати оборону, (от хоч би тільки робити порядні окопи на фронті), замість поставити тверду руку на запіллю й запровади лад, говорилося, взивалося й... орієнтувалося на Антанту, а передусім на Францію, хоч було вже наглядним, що ця Франція — безапеляційно проти нас. Доказом такої викривленої думки, віри й надії є стаття О. Ковалевського в „Вільній Україні", яку офіціяльна „Република" передрукувала без застережень на першій сторінці в 66. числі з 19. квітня, 1919. р. В цій статті, що носить заголовок „Дві орієнтації" (це є або на більшовиків або на Антанту — І. К.) читаємо при кінці таке: „... І треба визнати, що орієнтація на Антанту є найправильніша під нинішню хвилю. Зараз, коли провадиться боротьба з ворогами, необхідно одягнути й озброїти армію та поставити її в таке становище, щоб вона могла виконувати свої прямі завдання. Це може нам дати лише Антанта й тому, одкидаючи інші міркування, мусимо стреміти до негайної з нею згоди" (стор. 2.).

Такі вічні орієнтації й покладання надій на цю Антанту, параліжувало якунебудь працю через те, що давало тверду точку опертя нашим лінощам, байдужности й неробству. От Антанта нас визнасть, заборонить полякам з нами воювати, дасть нам все, чого тільки треба, а тоді буде... вільна Україна. Отже не треба працювати, не треба жертв! Бо як Антанта не допоможе, то й так все пропало, отже, шкода праці й тих жертв. Не думали тоді наші чільніші люди й загал, що якраз сильна воля й усильна, плянова праця, навіть проти волі Франції — можуть створити вільну Україну. Подібно ж було і з Туреч

[3]) Треба було й це перепровадити в діло; все ж по кілька десятків тисяч денно, хочби тільки протягом кільканацяти днів можна було працювати, дало би $^1/_2$ — 1 міліона набоїв, а це при тодішніх умовинах було вже досить богато. Кожний фронтовик був би дістав з 20-30 набоїв більше. *І. К.*

чиною, що двигнулася з упадку проти волі Антанти.

Так менше-більше представлялася ситуація У. Г. А. й цілої З. О. У. Н. Р. від половини квітня по 1 травня 1919 р. Річ природна, що цей огляд тільки дуже побіжний, бо щоби його докладніше представити, треба би окремої праці. Про богато тогочасних явищ ми навіть не могли згадати.

Оцінка ситуації У. Г. А. полк. Гупертом. На закінчення цього власного огляду У. Г. А. перед травневою катастрофою, слід навести ще оцінку й положення У. Г. А., яку подав полк. Гуперт у своїй праці п. з. „Walki o Lwów". Отже читаємо там: „... Українське військо росло безперервно чисельно (? І. К.) в сили через побір новобранців, але рівночасно обнижалася шалено скоро його, і в початках війни не на високім степени стояча внутрішна вартість. Ідейні люди находилися серед них тільки майже між інтелігентнішою частю дуже нечисленного старшинського корпусу; рядовики боролися нерадо, ведені часто охотою рабунків, при чому боялися страшенно боїв під Львовом. Їх команданти занадто втягалися в бої („Zapamiętywali się") якраз в цьому напрямі й не обзнакомлені достаточно зі загальною ситуацією, не використовували достаточно можливостей в напрямі ближчім до Перемишля Всіх рільників, а з них складалося укр. військо, тягнула весна до повороту до своїх загород, де ждала земля на управу. Супроти цього всього, укр. офензива в лютім і березні мала, на випадок корисного її висліду, заохотити військо до витревалости й охоронити в цей спосіб армію від розкладу. Окуплена однак тепер великими втратами, не дала достаточно ефектовного висліду, бо осягнена нею перерва залізничого тору була короткотревала, й для загалу вояків не представляла достаточно великого успіху. **Від тоді то моральний розклад укр. армії поступав скоро, зневіра у власні сили стала загальною, українське війско переставало бути спосібне до ініціятиви".** („Walki", 241; підкреслення моє — І. К.).

Ця оцінка, перебільшена в перших реченцях, правдива в дальших. Передусім бистра і влучна там, де підкреслює зневіру У. Г. А. у власні сили, через що наступив застій на фронті з української сторони; У. Г. А. думала тільки відбиватися й боронитися, а не думала про переведення яких-хось операцій для знищення, чи обезсилення польських частин. Добровільно випустила з рук ініціятиву, а це було вбійче для неї, як булоб й для кождої іншої армії .

(Далі буде).

З діяльности Т-ва Українських Січових Стрільців у Вінніпеґу.

Дня 18-го лютого 1934 року, о год. 3. пополудні відбулися звичайні загальні збори Укр. Січ. Стрільців ім. полк. Д. Вітовського у власній домівці при вул. Мекґреґор ч. 155, якими проводив Н. Урбанович, а секретарював О. Любчинський.

Засідання і сходини

Уступаюча Управа відбула 12 звичайних засідань. Сходин в цім часі відбулося 10.

Дебати і відчити

В порозумінню зі Старшиною Канад. Січової Орґанізації відбулася дня 5. березня 1933 р. спільна дебата на тему: „Рішено, що кару смерти треба знести". Афірмативну сторону заступали члени К. С. О., а неґативну наші члени в складі п. Т. Стадника і Д. Микитюка. Як тема так і сама дискусія викликала була між присутними велике заінтересовання. Виграла сторона афірмативна.

Відчитів, заходом членів Товариства, п. І. Савчука, учителя „Рідної Школи" і п. Д. Микитюка відбулося чотири.

Спільна Вечера

Разом з нашими членкинями, які гуртуються в своїм окремім Т-ві ім. М. Рудницької, відбулася дня 25. лютого м. р. з нагоди заснования нашої орґанізації Спільна Вечера - Річниця, на яку прибуло 20 делеґатів і гостей. Чистий дохід з цеї річниці в квоті 10 дол. вислано до Старого Краю.

Базар

Наша орґанізація разом з Канад. Українським Жіноцтвом, на чолі з панею А. Йонкер, устроїла в березні м. р. спільний Базар, який мимо тяжкого сучасного безробіття закінчився гарним успіхом, бо приніс біля 100 долярів, з якого половину чистого зиску Управа призначила на допомогу Рідному Краєві. За цей успішний Базар належиться щира подяка і признання Базаровому Комітетови а головно п. Елисаветі Брик і Марії Сивак.

Свячене

Завдяки нашим рухливим членкиням Жін. Товариства першого дня Великодних Свят о год. 11. передполуднем відбуто у власній домівці Стрілецьке Свячене. Того дня на зазив одного з членів Управи зложили члени разом з гостями 10. дол. на Українських Політичних Вязнів.

Річниця битви на Маківці

В ціли поширення традиції наших Визвольних Змагань і вшановання памяти 34. поляглих наших Героїв, Укр. Січових Стрільців, в славній битві на горі Маківці, відправилася в місцевій церкві, дня 30. квітня м. р. панахида за поляглих Борців, а по полудні в домівці Т-ва відбувся відчит Д. Микитюка на тему: „Битва У. С. С. на Маківці". Після довшого вступу, у якім бесідник пе-

реказав про чини й історію, які попередили повстання У. С. С., розповів докладно про славну битву на горі Маківці в Тухольщині, яка відбулася 29. і 30. квітня і 1. травня 1915 р., підчас якої Укр. Січові Стрільці вкрилися безсмертною славою і уратували австрійський фронт 55. Дивізії XXV. корпусу від російського прориву.

Пікнік

Уступаюча Управа устроїла була дня 30. липня 1933 р. народну забаву „Пікнік", який відбувся в гарній і здоровій місцевости за містом на „Морс Плейс". Мимо непевної погоди пікнік приніс гарний успіх, бо узискано 25 дол. чистого зиску.

Концерт в честь Вітовського

Дня 15. жовтня вечером відбувся в салі Т-ва Читальні „Просвіти" Свято-Концерт в честь трагічно згинувшого сотника У. С. С., а пізніше полковника Укр. Галицької Армії і першого міністра Військових Справ Зах. Укр. Республики Д. Вітовського, якого імя носить наша організація. Цей концерт увінчався повним моральним успіхом. На сім Святі Д. Микитюк виголосив 40-мінутовий реферат, з якого присутні перший раз довідалися про ідейне життя, про геройські діла підчас Листопадового перевороту у Львові і про лицарську смерть в палаючім літаку сего нашого першого Вожда воскресшої Укр. Галицької Армії Д. Вітовського.

По концерті відограли з гарним успіхом діти „Рідної Школи" при Читальні патріотичну штуку Левка Лепкого п. загол. „Сон Івасика".

Заряд Читальні „Просвіти" відступив свою салю задармо під се Свято, за що йому належиться щира подяка.

Чайні Вечерки і Забави

Чайних Вечерків устроєно пять, з яких чистий дохід все був призначений на якусь народну ціль, як: допомога укр. виставі в Шикаґо, на святочний дар О. Кобилянській та на фонд будови памятника бл. п. Стецюка. Обовязки господинь на сих Вечерках повнили точно і старанно членкині нашого Жін. Т-ва ім. М. Рудницької.

В цілі придбання фондів на ріжні біжучі організаційні видатки і на допомогу Рідному Краєві устроювано що четверга і неділі (крім посту) для своїх членів і гостей товариські забави.

Співпраця з другими національними Товариствами

Наша Управа навязала з майже всіма національн. Т-вами тісні звязки і жиє з ними в якнайкращих взаєминах.

Наш Амат. Гурток відограв в Інституті „Просвіти", підчас Свята Державности, дня 26-го лютого 1933 р. з добрим успіхом „Козацькі Діти", які повторено на запрошення п. Ст. Скобляка в Читальні „Просвіти".

На припоручення Комітету Допомоги Укр. Виставі в Шикаґо аматори відограли в Інституті „Просвіти", підчас спільного концерту на сю ціль, одноактівку „Перший голова Ревкому".

Наше Т-во взяло участь у святкуванню Спільного Листопадового Свята.

Делеґати нашої Орґанізації беруть активну участь в Комітеті Оборони Політичних Вязнів.

Наш делеґат на запрошення заряду Т-ва ім. Шевченка на Ст. Боніфас і в Трансконі виголосив підчас Листопадового Свята реферат про Листопадовий Зрив.

Допомога Рідному Краєві

З фінансового звіту збори довідалися, що за цей рік було 559 дол. обороту. З чистого зиску ухвалено і післано впрост на руки: 63 дол. на Укр. Інвалідів, 10 дол. для Політичних Вязнів і 5 дол. для Української Вистави в Шикаґо.

Цьогорічна коляда принесла для Укр. Інвалідів 53.25 дол., а для Рідної Школи 11.85 дол. Всю цю коляду вислано прямо до Львова, з яким тримаємо сталий звязок.

Наша орґанізація є членом-добродієм Укр. Інвалідів, яких членська грамота як члена-добродія виносить 100 дол. Дальше є членом Кооперат. „Червоної Калини", Матірного Т-ва „Просвіти" і „Рідної Школи " Львові.

Наші члени мають пять уділів (шерів) у місцевій кооперативі „Норт-Виннипеґ Кооператива", якої один уділ є 25.00 долярів.

З журналів і часописей передплачуємо: Літопис „Черв. Калини", „Сурму", „Укр. Націоналіст" „Канад. Фармер", „Укр. Голос", „Новий Шлях" і „Народнє Слово".

Редакція „Канад. Фармера" помістила безплатно на сторінках свого часопису 24 ріжних оголошень і дописів нашого Т-ва, за що складаємо їй на сім місци щиру подяку.

На внесок члена контр. комісії Брика, уділено одноголосно абсолюторію старій Управі, а вибрано нову на рік 1934. в такому складі: голова Брик; м. голова, Матвійчина; писар Микитюк; скарбник, Любчинський, господар, Кошівка. В склад Контрольної Комісії ввійшли: Мединський, Грицина і Сивак.

О. Любчинський, секр. зборів.

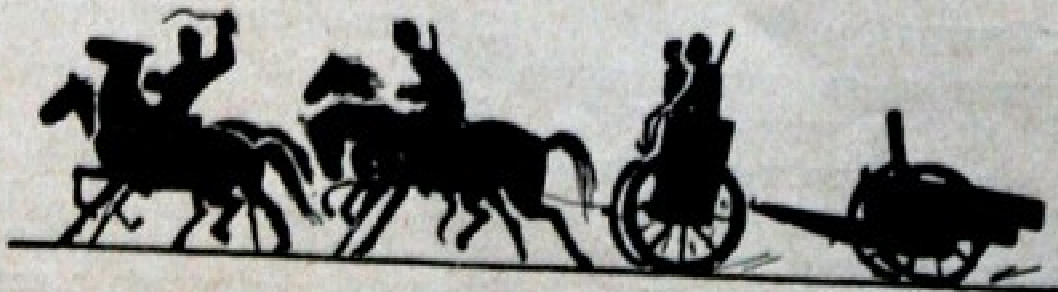

Холодний Яр говорить

Написав *Юрій Горліс-Горський.*

(Продовження)

На другий день хлопчина пастушок, який гнав коло табору корови, сказав, що чув у монастирі шум багатьох голосів. Отаман висловив припущення, що то привів свій відділ Отаман Петренко, бо він передавав, що довго вже коло Прус та Михайлівки не удержиться і збирається до Холодного Яру.

Левадний, взявши ще пятнацять козаків, пішов з двома ручними кулеметами на розвідку до монастиря.

Через якийсь час в напрямку монастиря розлягласе стрілянина бодай із тисячі рушниць. Било кілька кулеметів. Рвалися ґранати.

Розвинувши табор у бойовий лад підходимо лісом до монастиря і застаємо там лише сліди бою. На подвірі й між будівлями стояли і лежали перекинуті вози з кулеметами та бойовими припасами. Диміли похідні кухні, у яких готовився обід. По всьому монастирі було розкидано повно вбитих і ранених червоноармійців.

Від упійманих в лісі нашою розвідкою червоноармійців та від Левадного, який небаром повернувся до монастиря, довідуємося, в чому справа.

2 бриґада дивізії „внутрішньої служби", яка тими днями прибула до Бобринської із Тамбовської ґубернії, дістала наказ стати ґарнізоном у Мотриному монастирі і занятися „виловлюванням бандитів" в околишних лісах. Бриґада приїхала через Жаботин на підводах не затримуючись, через що спізнилося попередження нас про її наближення. Прибувши до монастиря, бриґада, яка мала у свому складі до тисячі чоловіків, спокійно розташувалася там і стала готовити обід. Тимчасом „комісія" оглядала приміщення у монастирі і робила „ревізії" у черниць. Забрали у обох церквах з престолів дорогу утвар для Богослужень. Заявили сторожеві, який відмикав їм церкви, що поставлять до них вози з кіньми. Під час тих „оглядин" знасилували у келіях декілька черниць, в тому числі стареньку малпообразну карличку, що мала усі шанси дожити віка дівицею.

Тим часом під монастир підійшов Левадний з своїми хлопцями. Побачивши з порослого корчами валу, що діється у монастирі, розділив свій відділ по вісім чоловік з кулеметом і послав другу половину, щоби обійшовши лісом монастир відкрила по „товаришах" вогонь з валу із сторони Жаботинської дороги. Коли злякані несподіванкою червоноармійці кинулися юрбою в протилежну сторону — зустрів їх звідси кулями і ґранатами. Бриґада відкрила безтолкову стрілянину із рушниць і кулеметів, яка дезорієнтуючи червоноармійців в силах ворога, лише побільшила паніку. У висліді, бриґада стративши до двохсот чоловіка, розбіглася у ріжні сторони в ліс через вали і необсаджений грушківський вихід.

Отаман сердиться і лає Левадного, що той не сповістив табору і не зачекав. Сім кулеметів, кількасот покинутих рушниць, до сотні тисяч набоїв, це для нас неабиякий „подарунок", але можна було ту бриґаду оточити і винищити до ноги.

На штабовій бричці знаходимо забрані з церков річі і віддаємо їх черницям. В покинутій канцелярії знаходимо наказ штабу дивізії про заняття монастиря. У ньому, дивізійне командування радило бриґадному, щоби занявши монастир не дозволяло червоноармійцям ходити в одиночку у околишні села, особливо в ночі, бо за відомостями, які подала бобринська Чека, у тих селах сильно розвинений політичний бандитизм.

Призначивши відділи виловлювати у лісі заблуканих між ярами червоноармійців, та виділивши сотню закопувати вбитих, штаб зібрався на нараду.

Постановлюєм перенести табор до монастиря і стягувати сили. Більшовицька дивізія, набравшися досвіду — може розпочати більш небезпечні для нас операції.

Монастир знов зажив життям воєнної фортеці. На дороґах у бік Жаботина та Грушківки були викопані легкі укріплення передової оборони. На випадок ворожого наступу, для сотень були визначені ділянки на валах. Левадний розмітив місця для кулеметів та мінометів. Села були повідомлені про відновлення порядку бойової збірки за великим дзвоном Мотриного монастиря. Сама залога під цей час налічувала коло семисот чоловіка, але що дня прибувало поповнення.

У дальших селах понад Дніпром і в сторону Трилісів, де існувала вже „советская власть", червоні переводили мобілізацію. Ґрупи новобранців орґанізовано виступали із сіл з червоними прапорами направляючись до Черкас чи Камянки. Та потім „збивалися з дороги" і йшли до Холодного Яру. Деякі мали заготовлені потай жовто-блакитні прапори, які підносили на місце зірваних і знищених червоних. Деякі ґрупи приводили із собою звязаних службовців воєнкоматів, що були вислані на переводження мобілізації. Дехто мав із собою зброю, але більшість треба було озброювати. Скоро — „подарованих" червоною бриґадою рушниць не вистарчило. Добули частину зброї із захованого в печерах під валами запасу. Для збільшення харчових запасів висланий нами відділ забрав удень частину запасу цукру із Грушківської цукроварні, якого більшовики не мали змоги вивезти через близість Холодного Яру. Забрали у цукроварні здібних під верх коней та кілька бричок під кулемети.

Коло трицяти кіннотчиків на кращих конях робили з Чорнотою дальші „проґульки" перей-мати транспорти з „развьорсткою". Приганяли до монастиря підводи з зерном, мукою, печеним хлібом, салом, курами, свинями, яйцями. Села, які здавали „развьорстку", самі сповіщали нас, коли та по якій дорозі буде виїзджати транспорт. Збирали та охороняли „развьорстку" службовці

і червоноармійці „Продкомів“, здебільшого жидки, боєздатність яких була нижче всякої критики.

Одного ранку прибув Петренко із трьомастами Прусівчан та Михайлівчан. Привів із собою пять камянських чекістів, яких його хлопці спіймали десь під Райгородом.

Користаючи з „мирних“ покищо днів — натискаю на свої осаульські обовязки. Завів реєстри козаків, які на випадок виступу мали перехововатися у безпечному місці. Перевів реєстрацію старшин та підстаршин, яких у Чигиринських селах був здивовуючо великий відсоток. Залога збільшилася до двох тисяч чоловіка, хоч основна маса холодноярських селян перебувала ще вдома.

Одного дня, передова застава з Грушківської дороги привела до монастиря селянина із Камянки, який ніс пакет до штабу Холодного Яру із... Камянської Чека. Коли „парламентарові“ розвязали в келії очі — пізнаємо бідного дядька, що під час першого побуту у Камянці носив там жидам воду. Він освідчив, що начальник Чека наказав здати пакет самому Отаманові Деркачові під росписку, інакше його по повороті розстріляють.

У пакеті відозва-наказ підписана повноважним представником Московської ВЧК на Правобережній Україні, який очевидно прибув до Камянки знайомитися з положенням на Чигиринщині. Зверху грубими літерами надруковано: „Холодному Яру — безпощадний красний терор!“ Дальше йшло вичислювання всіх наших гріхів перед „рабоче-крестянской саветской властю“ та запевнювання, що вона є милостива. Тих, хто признає свою помилку, кається і йде з нею проти „іностранно-петлюровской буржуазії“ — вона прощає і дарує їм життя.

Закінчувалася відозва катеґоричним наказом до трьох днів скласти зброю і зголоситися усім „на амнестію“ до камянської Чека. В противному разі всі будемо знищені, а непокірні села спалені.

Селянин, діставши „за службу“ обід і добру чарку, оповів боязливо озираючися, що сьогодні вранці, Чека, настромивши на списи відрубані голови двох пійманих в Косарах холодноярців — поставили їх на переїзді на грушківській дорозі, що вела до Холодного Яру. До списів привязані таблички з написами: „Холодному Яру — безпощадний красний терор!“ та: „ето ждьот всех бандітов!“ Здогадуємося, що це голови двох наших хлопців із Косар, які три дні тому відпросилися піти вночі побачитися з батьками і не вернулися.

(Далі буде).

ПОСМЕРТНІ ЗГАДКИ

ВАСИЛЬ ТАРНАВСЬКИЙ
хорунжий У. Г. А.

24. І. ц. р. умер Василь Тарнавський, б. хорунжий У. Г. А., директор Повітового Союзу Кооператив у Борщеві.

Покійний уродився в селянській сімї в Мушкатівці, борщівського повіту, 13. II. 1898 р. Після покінчення народньої школи вчиться в укр. ґімназії в Станиславові, де й кінчить з відзначенням четверту клясу. Світова війна перериває дальшу науку. Як сімнадцятьлітний юнак вступає Покійний у ряди УСС-ів. Бере активну участь у останніх Визвольних Змаганнях, бореться підо Львовом, опісля ж остається вірним і щирим борцем за свободу Рідного Краю аж до останніх днів існування У. Г. А. Попавши в польський полон, дістається в табор у Тухолі, де переносить усі злидні таборового життя. Звідтіля втікає небавом до Німеччини, де й перебуває до осені 1922 р. Після повороту до Галичини забирається Покійний до покінчення ґімназійних студій і в червні 1923 р. здає іспит зрілости в укр. ґімназії в Станиславові.

Надхнений великою любовою до Батьківщини та сильною вірою в Її краще Завтра, постановляє Покійний посвятити всі свої сили на службу Рідному Краєві. Зрозумівши, що лише безупинною та витревалою працею, що лише працюючи з народом і серед народу, можна причинитись до сповнення нашого Найвищого Ідеалу, Покійний ступає на важкий і відповідальний шлях народнього робітника. Незважаючи на значні труднощі та несприятливі умовини наших днів, Покійний береться виконувати оту незамітну, дрібну, чорну роботу, що не дає ні слави, ні почестей, ні особистої користи.

Від 1926. р. працює як орґанізатор-урядовець філії „Просвіти“ в Борщеві. За Його вказівками та під Його вмілим проводом читальні Борщівщини розвивають незвичайно живу діяльність так, що вскоротці борщівська філія „Просвіти“ належить до найкращих у цілому краю. Пізніше виконує Покійний і обовязки урядовця „Українбанку“ в Борщеві. Бере активну участь у передвиборчій кампанії в 1928 р. і разом з д-ром Заваликутом обїздить села борщівського повіту.

В осені 1928 р. переходить до Пов. Союзу Кооператив у Борщеві, де до останньої хвилини свойого трудолюбивого життя працює як книговодець, не перестаючи — оскільки на це позваляли сили й час — цікавитись і іншими ділянками національного життя .

Щойно на цьому останньому становищі Покійний зміг проявити всі свої здібності та шляхотні прикмети свого небуденного характеру. Взірцева солідність і обовязковість у сповнюванні своїх завдань, незвичайна ввічливість, товарискість і характерність, кожночасна готовість прийти другому з поміччю, непохитні національні переконання — вирізняли Його не лише між урядовцями П. С. К. у Борщеві, але й між робітниками цілого Р. С. У. К.

Тож і не диво, що коли нагло й несподівано, після семидневної, тяжкої хвороби запалення легенів, у силі віку, безпощадна смерть вирвала Його зпоміж живих, всі так болюче відчули Його втрату. Тому й не диво, що вістка про несподівану смерть Покійного покрила всіх, що Його знали, глибоким смутком і болем, що з неодних очей витиснула сльози щирого жалю, що з уст до уст пролітало — „не стало душі Союзу"...

Дня 26. І. в год. 11-ій відпроваджувало українське громадянство Борщівщини Покійного на місце вічного спочинку. У сумному похоронному обряді взяла участь кількатисячна маса народу, 9 священиків, представники Р. С. У. К. і Центросоюзу у Львові, П. С. К. в Чорткові, Теребовлі та Копичинцях, і делеґати культурно-економічних установ Борщівщини, два хори й дві читальняні орхестри. Над могилою прощало Покійного вісім промовців. На свіжовисипаному гробі зложено 33 вінки. І понеслись жалібні звуки „Видиш брате мій"..., заіщаючи, що не стало між живими ще одного з тих, що червону калину піднімали...

Покійний полишив молоду дружину й двомісячну донечку.

В. Й. П.

В. Ч-ий.

МИКОЛА ҐАЙДИЧУК.

То було в днях великої слави....

Після Чортківського пролому Армія йшла вперед. Без набоїв, невиспані, голодні Стрільці не йшли — а летіли вперед. Здається не було сили, що моглаб їх спинити. Тай не диво, коли між ними було більше таких, як отой молоденький булавний 8. самбірської бриґади, 36. гуцульського куріня — Микола Ґайдичук.

Походив із селянської родини з Вербовець, пов. Городенка. Ще був тільки „підпарубочим", як упав приказ: Ставай в ряди Української Армії! Пішов без вагання зі своїми односельчанами — наймолодший між ними, але найбільше люблений; таку мав вдачу, що не можна було його не любити.

А що вже відважний був — відважний до безумства. Не знав, що то станути, задержатись, бо ворог сіє смерть; ні, летів вперед зі своїм скорострілом, підбігав, як мога найближче до ворога (щоб не тратити даром куль, бо й так було мало) і косив. А за ним ішли його друзі.

Вкоротці стає булавним. В тій ранзі застає його прекрасний червневий ранок 1919 р. під Монастириськами. Ворог засів у німецьких окопах від сторони Ковалівки. Микола взяв скоростріл на плечі і вперед... За ним його відділ. Ворог стріляє без упину. Микола каже своїм хлопцям прилишитись, а сам пускається бігом.

Недалеко ворожих окопів приклякає і зачинає сікти скорострілом. Хлопці зриваються і біжать в його сторону. Нечайно скоростріл вмовкає — не стало набоїв, ворог обскакує Миколу зі всіх сторін, що відстрілюється ще з бравнінґа. Останній стріл — і Миколу на очах його товаришів підняв ворог на штиках в гору.

Так згинув булавний Микола Ґайдичук.

„Ще цей раз, і будеш бунчужним" — казав до нього рано поручник Абель. Не довелось... Та Микола й так не дбав про славу і заплату. Заплатою була для нього розкіш боротьби за Батьківщину.

Спи спокійно, Колю, в малій могильці під Монастириськами і радій, що на леґенді Твойого геройства виховується молоде поколіннє, що не бачило Великої Весни, а знає її тільки з оповідань твоїх друзів...

Слава Твоїй памяті....

БІБЛІОҐРАФІЯ

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ 1914—1921 РР.

Л-ський А. Ґенерал-хорунжий Олександер Меркурович Пилькевич. „Укр. Сурмач". Каліш-Щипіорно. 1922, ч. 38, ст. 3—4.

Коротка біоґрафія.

Лубенець. Київ підчас останньої революції. „Гром. Думка". Вецляр, 1917, ч. 91/92, ст. 3—4.

Луб... Іван. Знов кров за волю України. „Розвага". Фрайштадт. 1917, ч. 36, ст. 1—3.

Розстріл Богданівців у Київі.

Лукасевич Е. др. Перед пяти роками. (Спомини лікаря). „Укр. Сурмач". Каліш-Щипіорно, 1923, ч. 44, ст. 2—3.

Січень 1918.

Лу. Лу. Один день в Київі. „Укр. Слово". Львів, 1920, ч. 118.

Лу. Лу. Один день в Київі (Спомини). „Громад. Думка". Львів, 1920, ч. 118.

Лу. Лу. Як я став воєнним поетом. „Літопис Черв. Калини". Львів, 1929. 4°, ч. I, ст. 11—12.

1916—17. УСС над Стрипою. Побут.

Лулу Л. Десятиліття переходу Збруча. (1919. 16. VII. — 1929). (Спомин). Кал. Черв. Калини на 1929 р. Львів, 1928. 8°, ст. 76—81.

Лулу Л. На Україні. (Уривок споминів). Кал. Черв. Калини на 1928 р. Львів, 1927. 8°, ст. 90—98.

На Україну (16. VII. 1919.). Село, яке не бачило війська. На Київ (29/30. VII.). Парада перед Богданом Хмельницьким 31. VIII. З ворогом нема єднання. „Почесний полон". У Івана Івановича. Смерть от. Зеленого. В дорозі до трикутника смерти. З 2 ілюстраціями.

Лулу Л. Несподівана поміч. Кал. Черв. Калини на 1927 р. Львів, 1926. 8°, ст. 103—104.

Протипольський фронт на Гнилій Липі.

Лулу Л. Панцирний жид. Кал. Черв. Калини на 1927 р. Львів, 1926. 8°, ст. 112—114.

Під Жмеринкою. Побутове.

Лулу Л. Улюблена пісня полковника Дмитра Вітовського (Із воєнного записника). Кал. Черв. Калини на 1927 р. Львів, 1926. 8°, ст. 81—85.

Луцький Остап. Голгофта України. „Гром. Думка". Львів, 1920, ч. 81.

Про Галицьку Армію.

Луцький Остап. На Великім Лузі. Кал. Просвіти на 1926 р. Львів, 1925. 8° в., ст. 108—112.

ВІД АДМІНІСТРАЦІЇ „ЛІТОПИСУ".

Адміністрація примушена вислати цього місяця окремі пригадки-рахунки для передплатників, що залягають з передплатою, тому що не всі вирівнали її за I півріччя 1934 р., а деякі і за 1933 р. Просимо заощадити Видавництву коштів на висилку тих пригадок і прислати залеглість негайно!

ВІД ВИДАВНИЦТВА.

В пропамятну 20-літню річницю виступу УСС (1914—1924) готовить „Червона Калина" до друку Великий Альбом світлин та ілюстрацій. Бажанням Видавництва є видати цю пропамятну книгу так, щоби вона стала документарною історією, повною щодо ілюстраційно-фотографічного матеріялу з життя УСС, який досі зберігся.

Всіх бувших УСС, їх рідню та знайомих, прохаємо надіслати світлини УСС в часів війни (поодинокі особи, ґрупи, а також сцени з воєнного побуту) для використання в тому Альбомі. Світлини поодиноких УСС, зокрема тих, що поляглн, важні тим, що в Альбомі буде також „табльо" поодиноких УСС.

Світлини з замітками (назви осіб, місцевостей, дати) просимо присилати на адресу „Червоної Калини" Львів, вул. Зіморовича ч. 20. почт. скр. ч. 43. з зазначенням „для Альбому". Всі світлини поверне Видавництво власникам неушкоджені негайно по зробленні кліш чи копій. З висилкою світлин просимо спішити, тому що принимання світлин до Альбому буде вже в найближчих днях закінчене і Альбом переданий до друку. Тоді будуть також проголошені умови передплати, замовлень примірників на кращому папері і т. п. Всякі побажання і завваги редакція візьме під увагу.

Управа і редакція „Червоної Калини".

„ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ"

ІЛЮСТРОВАНИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

VI. річник / Число 6. / Червень 1934.

ЗМІСТ:

Редагують: *Лев Лепкий і В. Софронів-Левицький*
Відповідальний редактор: *Петро Пасіка*
З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка